№ 218 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ — 1912 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 218

ԲԱՌԱՍՈՒՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տեղեկատու գինը 10 րոպէից... և 7 ամսից 6 րոպէի. Հասցէի համարները ԱՄԵՆ ՏԻՎ. 5 ԿՈՊ.

Ուղարկել գրվում են խմբագրատունը.

Ան... Тифлисъ, редакція „Мшакъ". Сергіевская ул., № 5. Tiflis, Rédaction „Mschak".

Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

ԲԱՌԱՍՈՒՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Յայտարարութիւններ ընդունվում են ... Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, ... Морская, 11, ... Маршальковская, 130, ... Большая, 38, ... 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԵ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1 ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲԼԻ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

Հոկտեմբերի 13-ին լոյս կը տեսնի «ՏԱՐԱԶԻ» ... № 10 ... ՀԱՅ ՏԱՌԻ 1500 ամեայ և ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ 400-ամեայ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ: Գինը մինչեւ հոկտեմբերի 10-ը բաժանորդագրվողների համար (մէկ) 1 րուբլի, լոյս տեսնելուց յետոյ 3 րուբլի:

Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „ТАРАЗЪ".

26. 5—2

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ

Մ. Ի. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Օգնական Prof. Posner-ի

Ընդունում է միզասեռական (վեներական) հիւանդներին Բեռլինի իր խորհրդակցական կաբինէտի և պրոֆ. Պօզնէրի կլինիկայի մէջ: Տալիս է նաև խորհուրդներ միւս մասնագիտութիւնների վերաբերեալ:

Հասցէն՝ D-r Muradoff Berlin. Iohannisstr. 15 (an der Friedrichstrasse). Telefon amt Norden 113—19.

(չ.ու.կ.) առ. 675. 30—10

Բեռլինի համալսարանի

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱՒՏԻ և սրտի: Բժշկութիւն նաև տուբերկուլինով, ՌԱԴԻՒ պրէպարատներով և էլեկտրականութեամբ:

Ընդունելութիւնը ամեն օր, ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ, առաւօտեան ժամը 9—12-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը: Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանովսկայա): հեռախօս 7—92.

(ա.օ.) առ. 699. 100—12

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

1 հոկտեմբերի

Կ. Պոլիս.—Դրաւական չը ներկայացնելու պատճառով փակված լրագիրներին երէկ թոյլատրվեց լոյս տեսնել:

Պաշտօնական հաղորդագրութեան համաձայն Բէրանի մօտերը կռիւները շարունակվում են: Չերնօգորցիները, արշաւելով Գուսինիէի, Պլավաի և Բէլօպօլիէի վրա, հանդիպում են թիւրքերի ուժեղ դիմադրութեան: Բէլօպօլիէի մօտ թիւրքերը մեծ ջարդ տուին չերնօգորցիներին: Իփէկի և Դիակօվօյի զօրքերը հասել են Գուսինիէ: Գուսինիէի մօտերը յաղթութիւնը թիւրքերի կողմն է: Տուզի շուրջը կռիւը շարունակվում է: Պրամնի մօտերը թիւրքերը յետ են մղել չերնօգորցիներին:

Բ. Դրան պատասխանը մեծ պետութիւնների հաւաքական նոտային այսօր ժամը 10-ին առաւօտեան յանձնվեց աւստրիական դեսպան մարկիզ Պալլավիչինիին արտաքին գործերի մինիստրութեան դիւանապետ Եդհէմ փաշայի ձեռքով: Խաղաղասէր տոնով պատասխանը մերժում է Եւրոպայի մասնակցութիւնը Թիւրքիայում բարենորոգումներ մտցնելու գործում:

Բալկանեան պետութիւնների ներկայացուցիչները Սօֆիայից հրահանգ ստացան հեռագրով՝ յանձնել նոտա Թիւրքաց հաւատարմատարին յիշատակելով ցանկալի բարենորոգումները և պահանջելով անյապաղ զօրքերը արձակել: Սպասվում է որ Բ. Դուռը նրանց անցագրերը վերադարձնէ:

Սուլթանը այսօր այցելեց զօրքերի գլխաւոր բանակատեղին յանձնելու Նազիմ փաշային գեներալիսիմուսի նշանները և դրօշակները:

—

Պօդգօրիցա.—Հիւսիսային զօրամասը գեներալ Վուկօտիչի հրամանատարութեամբ ձեռք ձգեց Վիլիտօրի և Գուսինիէի միջև գտնվող ամուր, կարևոր դիրքը, նաև երկու գնդապահեստ: Չերնօգորցիք ձեռք ձգեցին չորս գնդակացիր և երկու դրօշակ, վերցրին շատ գերիներ: Տուզի քաղաքը պաշարված է: Երէկ բանակցութիւններ վարվեցին թիւրք պարլամենտականների հետ կապիտուլյացիայի մասին: Թիւրքերը պընդեցին, որպէսզի Տուզի զօրքին, որ ըստ թիւրքերի հաշւվում է 5000 զինւոր, տրվի ազատ նահանջելու իրաւունք դէպի Սկիւտար, զէնքով ու զինւորական պատիւներով. Չերնօգորցիք յիշեալ պայմանը չընդունեցին: Այսօր առաւօտ չերնօգորցիք սկսեցին ուժեղ ռմբակոծութիւն Տուզի վրա:

Հիւանդանոցում գտնվում են 400 չերնօգորցի, 20 թիւրք, 18 մալիսօր: Զգացվում է բժշկական մարմնի մեծ պակասութիւն:

Պաշտօնական հաղորդագրութեան համաձայն չերնօգորցիք պատերազմի սկզբից կորցրել են 256 սպանված և 800 վիրաւոր: Հիւսիսային զօրամասը գործում է հոկտ. 1-ից Բէրանի դիմաց:

—

Բէլգրադ.—Կառավարութիւնը պատասխան ուղարկեց Ռուսաստանին և Աւստրիային: Հին արմատականները և երիտասարդ արմատականները համաձայնեցին փոխադարձաբար աջակցել:

Սեպտեմբերի 30-ին սերբիական կառավարութիւնը թիւրքաց դեսպանին յանձնեց այն նոտան, որի մէջ յիշատակված են հիմնական բարենորոգումները, որոնք կարող են բարելաւել քրիստոնեայ ազգաբնակութեան ծանր վիճակը, և որի մէջ մատնանշված է, թէ անհրաժեշտ է մտցնել շրջանային աւտօնոմիա—նշանակելով բելգիացի կամ շվէյցարիացի նահանգապետ, հաստատել շրջանային ընտրեալ սկուպշչինա, ժանդարմերիա, ազատ թողնել դասաւանդութիւնը դպրոցներում, հաստատել ժողովրդական զօրք. Բարենորոգումների իրականացումը պէտք է յանձնվի առանձին գերագոյն խորհրդի, բաղկացած համահաւասար թւով քրիստոնեաներից և մահմեդականներից մեծ պետութիւնների և Կ. Պօլսում պաշտօնավարող բալկանեան դեսպանների հսկողութեան ներքոյ: Բ. Դրանը առաջարկվում է յայտնել, թէ համաձայն է, արդեօք, նա բաւարարեցնել այդ պահանջները, պարտաւորվելով բարենորոգումները գործադրել 6 ամսում: Առաջարկվում է ի նշան համաձայնութեան անմիջապէս վերացնել զինաժողովը:

Միաժամանակ արտաքին գործերի մինիստրը յանձնեց ռուսաց և աւստրօունգարական դեսպաններին պատասխան նոտա մեծ պետութիւնների առաջադրութեանը: Նոտայի մէջ կառավարութիւնը բօլգարական և յունական կառավարութիւնների հետ նախնական համաձայնութեան գալով շնորհակալութիւն է յայտնում դէպի Եւրոպական Թիւրքիայի քրիստոնեաները տածած համակրանքի համար և մատնանշում է, որ խիստ կը լինէր ձեռք չառնել այն բոլոր միջոցները, որոնք կարող են բարելաւել նրանց տոսկալի դրութիւնը. բալկանեան երեք պետութիւնների կառավարութիւնները անհրաժեշտ գտան անմիջապէս դիմել Բ. Դրանը:

—

Սօֆիա.—Այսօր Թիւրքիայի ներկայացուցչին յանձնվեց նոտա, որ իր բովանդակութեամբ նոյնն է, ինչ որ սերբիական կառավարութիւնը յանձնել է Թիւրքիայի ներկայացուցչին Բէլգրադում:

—

Բէլգրադ.—(Ճեպընթաց): Այսօր վաղ առաւօտեան թիւրքաց զօրքերն անցան սերբիական սահմանը Րիստովացի և Վրրտօզօչէի միջեւ: Սկսվեցին պատերազմական գործողութիւնները:

—

Վիեննա.—(Ճեպընթաց): «Կոր. Բիւրօյին» հեռագրում են Սօֆիայից, որ եթէ, ինչպէս ենթադրվում է, Թիւրքիան մինչեւ չորեքշաբթի պատասխան չը տայ Բօլգարիայի նոտային, այն ժամանակ, արժանահաւատ աղբիւրներից բղխող տեղեկութիւնների համաձայն, Բ. Դրանը կը ներկայացվի ուլտիմատում:

—

Աթէնք.—(Ճեպընթաց): Բացվեցին պատգամաւորների պալատի նիստերը: Նիստին թոյլ տուին Կրետէի պատգամաւորներին, որոնց ընդունեցին ծափահարութեամբ: Վէնիզէլօսը յայտնեց, որ կառավարութիւնը կրետական ազգային ժողովի քուէարկութիւնը՝ Կրետէն Յունաստանին միացնելու մասին՝ ընդունում է և պաշտօնապէս յայտնում է, որ այսուհետև կը լինի սոսկ մի պալատ, ընդհանուր Յունաստանի և Կրետէի համար: Ապա մինիստրը առաջարկեց կրետացի պատգամաւորներին վերադառնալ կղզին և ձեռնարկել նոր ընտրութիւնների համաձայն յունական սահմանադրութեան, և ասաց, որ չը նայած խաղաղութիւնը պահելու ցանկութիւն ունի Յունաստանը, ուժեղ մօրալ և նիւթական կողմից նաև յենված դաշնակից պետութիւնների աջակցութեան վրա, համարձակ կը հանդիպէ հնարաւոր վտանգներին յաղթելու հաւատով:

—

Կահիրէ.—Թիւրքիան պաշտօնապէս տեղեկացրեց Եգիպտոսին Չերնօգօրիայի հետ կապերը խզելու մասին: Իտալիայի հետ պատերազմ յայտարարելու ժամանակ այդ չեղաւ, որպէսզի Եգիպտոսը հնարաւորութիւն ունենայ չէզոքութիւն պահպանել օրինական հիմունքներով:

—

Պետերբուրգ.—Պաշտօնական: Արտասահմանեան մամուլի զանազան օրգաններում շարունակում են լոյս տեսնել տեղեկութիւններ՝ իբր Ռուսաստանը ձեռնարկել է պատերազմական պատրաստութիւնների և իբրև ապացոյց մատնանշվում է Արևմտեան երկրում սեպտեմբերի կէսերին կատարված մի քանի զօրամասերի փորձնական զինաժողովի վրա: Մենք լիազօրված ենք կտրականապէս յայտնելու, որ ամեն տեսակ այդօրինակ ենթադրութիւնները բոլորովին անհիմն են և անկասկած հետամուտ են սոսկ խառնելու հասարակութեան անհանգիստ տրամադրութիւնը: Փորձնական զօրաժողովը, ինչպէս արդէն բացատրվեց սեպտ. 17-ի յայտագրի մէջ, ունէր միմիայն ստուգման բնաւորութիւն. Նրա հետ կապված գործողութիւնները խպառ աւարտված են և վերացված դեռ սեպտ. 25-ին, և բոլոր առանձին զօրամասերը վերադարձել են իրանց խաղաղ կազմին և գտնվում են իրանց մշտական բնակատեղիում:

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

1 հոկտեմբերի

Հռոմ.—Այսօր առաւօտեան Սպէցիայում ծովակալ Վիալէի հրամանատարութեան տակ գտնվող զրահաւորը մեկնեցին Տարէնտ: Մնացած ռազմանաւերը կը միանան նրանց:

Երեքշաբթի լրանում է վերջին ժամանակամիջոցը, որ տրված է թիւրք պատուիրակներին: Կամ կը կնքվի հաշտութիւն, կամ նաւատորմը անմիջապէս կը սկսէ գործել, ըստ որում արդէն նպատակ չի լինի գրաւել նոր կղզիներ, այլ կը ստանայ ուրիշ նշանակութիւն: Հնարաւոր է նաև Դարդանէլի գրաւումը, որովհետև կառավարութիւնը կարծում է, որ այժմ չի հանդիպի Եւրոպայի առարկութեան, քանի որ նա առաջուց նախազգուշացրել է մեծ պետութիւններին, թէ բանակցութիւնների խզման դէպքում իրան է վերապահում գործողութիւնների ազատութիւն:

—

Ուշի.—Երէկ կայացաւ իտալական և թիւրքաց կառավարութիւնների լիազօրների խորհրդակցութիւնը: Հիմք կայ յուսալու, թէ համաձայնութիւն կը կապվի:

Այսօր խորհրդակցութիւնը վերջնական հետևանքների չը յանգեց:

ՋԳՈՒՇԱՆԱՆՔ ԳՈՐԾԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ԿՆՃՌՏԵԼԷ

Ոստր, 20 սեպտեմբեր (Ն. տ.)

Պօլսահայ թերթերը անհաճոյ լուր մը կը բերեն մեզի, թէ Եւրոպայի առաջնորդ գեր. Իւթիւճեան եպիսկոպոս մերժած է ընդունիլ ազգիս Վեհ. Հայրապետին կողմէ իրեն առաջարկուած ամերիկահայոց ժամանակաւոր լիազօր հովուի պաշտօնը, իր հիւանդութեան պատճառաւ, և թէ նոյն պաշտօնին հրաւիրուելու յայտնի մտադրութիւն կը տեսնուի եղեր Էջմիածնի մէջ Պարսկա-Հնդկաստանի նախկին առաջնորդ գեր. Այվատեան եպիսկոպոսը:

Ապագայ անտեղի կնճռոտութիւններու առաջքն առնուած տեսնելու և այս թեմին եկեղեցական գործոց վրայ նոր բարդութիւններ յաւելլէ խուսափելու անկեղծ մտադրութեամբ մը՝ կարգ մը խորհրդածութիւններ ընել կարևոր կը նկատենք:

Գեր. Իւթիւճեան եպիսկոպոսի անուանումը՝ որպէս ժամանակաւոր լիազօր հովիւ Ամերիկայի՝ այստեղ սրտի գոհունակութեամբ ողջունուեցաւ ամենուրեք, և Վեհ. Կաթողիկոսի կարգադրութիւնը գտանք խիստ նպատակայարմար արդի պայմաններուն տակ:

Ամերիկահայ առաջնորդական թեմը՝ կրնանք ըսել թէ իր ամբողջութեամբ համակիր գտնուեցաւ հայրապետական սոյն տնօրինութեան, տեսնելով որ՝ պաշտօնին կոչուած եկեղեցականն իր վրայ կը մարմնացնէ չէզոք ու անկողմնակալ քննիչի բոլոր հանգամանքները, յատկութիւններ, որոնք այսպիսի փափուկ ու կարևոր պաշտօնի մը համար շատ աւելի կը փնտռուին, քան վարչական ու մտաւոր կարողութիւններ, առանց այս վերջիններուն պէտքը ուրանալու:

Պարագան միևնոյնը չէ՝ սակայն՝ Այվատեան սրբազանի համար:

Ամերիկահայ եկեղեցական կազմակերպութիւնը մաքէն իսկ չանցուց դժգոհութեան ոևէ արտայայտութիւն և կամ դիտողութեան նուազագոյն փորձն ընել, վստահելով Իւթիւճեան սրբազանի անաչառութեանն ու անկողմնակալութեանը. բայց նոյն կերպով չի կրնար վերաբերիլ Այվատեան սրբազանի ընտրութեան հետ, նորին սրբազնութեան կուսակցական հանգամանքին լաւ ծանօթացած ըլլալուն պատճառաւ:

Ամերիկահայուն համար երբէք գաղտնիք մը չէ ասիկա. փորձով տեսած ու համոզուած է ան տարիներ առաջ, երբ Այվատեան եպիսկոպոս հոս այցելեց պատուիրակի պաշտօնով՝ Նախագահ Րուզվէլտին մօտ դիմում կատարելու Սարաճեան եպիսկոպոսին հետ՝ հանգուցեալ Խրիմեան կաթողիկոսի անունով:

Այվատեան սրբազանի ոչ անձը, ոչ կարողութիւնը և ոչ ալ իր վարչագիտութիւնը խնդրոյ առարկայ է մեզ համար, քանի որ ասոնց մասին որոշ տեղեկութիւններ չունինք: Նորին սրբազնութեան հանդէպ պատշաճ յարգանքն ունենալով հանդերձ՝ մենք անյարմար կը գտնենք զինքը իրեն յանձնուելիք նոր պաշտօնին, որովհետև կուսակցական է: Այլապէս գուցէ կարենար օգտակար դառնալ և յաջողութեամբ իր դերը վերջացնել, մինչդեռ իր կուսակցականութեամբը ոչ թէ պիտի կրնայ օգտակար դառնալ, այլ և նոր կնճռոտութիւններու ու բարդութիւններու առիթ կրնայ տալ և ներկայ եկեղեցական հանգոյցը անքակտելի վիճակի մը մատնել:

Մայր Աթոռը անանկ համոզուած է, ըսեն, թէ ամերիկահայ եկեղեցիներուն շուրջը մղուած պայքարը կուսակցական շահերէ թելադրուած ու անկէ առաջնորդուած պայքար մըն է, որուն հնարաւոր լուծումը կուսակցականները եկեղեցական գործերէն ձեռնթափ ընելով ու զանոնք այդ գործերէն հեռացնելով միայն ձեռք բերել կը խորհի եղեր Էջմիածինը:

Այս ենթադրութիւնը— չգիտենք ի՛նչ բանի արդիւնք—որ տակաւին մեզ համար վիճելի կրնայ համարուիլ, պահ մը որպէս իրականութիւն ընդունելով՝ կը հարցնենք, ուրեմն, թէ կուսակցական քննիչ մը ինչպէս պիտի կրնայ օգտակար լինել գործի մը, որուն արդի անել կացութեան և քաօսային վիճակին ուղղակի պատասխանատուները կը նկատուին և կը մեղադրուին նոյն այդ կուսակցականները:

Կուսակցական լիազօր մը չի կրնար օգտակար հանդիսանալ այսպիսի նուրբ պաշտօններու մէջ, հետևաբար ընտրելու է այնպիսի անձնաւորութիւն մը, որուն անկողմնակալ ոգին ամեն տարակոյսէ վեր ըլլայ և ամենուն համակրութեան ու յարգանքին արժանի ներկայանայ:

Ուրիշ կերպ ընտրութիւն մը իր նպատակին չծառայելէ զատ՝ երևան պիտի բերէ նոր բարդութիւններ ու թերևս նոր կռիւներ եկեղեցական գործերու շուրջը, կռիւներ՝ որոնք արդէն մարած ու անհետացած են տխրահռչակ վարդապետին հեռացուելէն ի վեր:

Զգուշանանք գործերն աւելի կնճռոտելէ հայ գաղթականութեան պատւոյն սիրոյն, նահատակ եկեղեցւոյն սիրոյն...

Մաղաք Գ. Պէրպէրեան

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐՍԿԱ-ՔԻՒՐԴՍՏԱՆՈՒՄ *)

II

Ապագայի ոսկեղէնիկ յոյսերով ծանրաբեռնված բաղդախնդիր շահզադան այս անգամ իւրացնելով և արկածախնդիր լինելու ահաւոր յատկութիւնը՝ սարսափելի չարքաշութեամբ և առասպելական նեղութիւններով կտրեց-անցաւ օսմանեան սահմանային լեռնաշղթան, ահուոր իր կորստաբեր անդունդներով և բքաբեր բարձրաւանդակներով՝ ձմեռվայ ամենադաժան օրերում, մէն-մենակ և հետիոտն: Չինահեղձ լինելու, միանգամայն ստոյգ կորելու անխուսափելի մահվանից հրաշքով մի կերպ ազատվելուց յետոյ՝ վիրաւորված և ուռչած ձեռք ու ոտքով իրան ձգեց Սօուջ-Բուլաղ քաղաքը՝ քիւրդական միջակ հաւաքատի մէջ ծպտված. այնտեղ մի հիւրասէր հաջու տանը մի քանի օր մնալով առողջացաւ, վերականգնեց սպառված ուժերը և երբ տեղեկութիւն ստացաւ, որ իր վաղեմի ծառայ և մտերիմ Սուլէյման-խան Շօջէ-Դիւանը կենդանի է և գտնվում է իր փոքրիկ կալուածքում, Ճշտապեց նրա մօտ: Որքան էլ որ ծպտված լինէր, այնու ամենայնիւ Սուլէյման-խանը ճանաչեց իր նախկին արքայազն տիրոջը և անմիջապէս իրկիր խոնարհվելով արտասուքը աչքերում համբուրեց արքայական ասպանդակը: Այդ տեսարանը շատ սրտառուչ են պատմում: Արքայորդու մի խօսքով զգաստանում է Սուլէյման-խանը և զգուշանում իր ցոյցերով մատնելու խորհրդաւոր շահզադէին: Միայն մի օր մնալով Սուլէյման-խանի մօտ՝ երկրորդ օրը իր հետ վեր առնելով Սուլէյման-խանի երկու որդիներին՝ երեք ձիաւորներով զարձեալ ծպտված կերպով մի ամբողջ շաբաթ պտտում է քիւրդաբնակ Մուքրիան մասը և միայն բէկզադէ Էնզամ-ուլ-Մուլքի մօտ յայտնում է իր ով լինելը:

Կայծակի արագութեամբ այդ լուրը հասնում է Քիւրդստանի մի ծայրից միւսը, և բոլոր աղայանների անյետաձգելի պարտականութիւնն է լինում ներկայանալ շահզադէին և յայտնել իրանց հպատակութիւնն ու պատրաստակամութիւնը իր բոլոր ձեռնարկութեանց համար: Տեսնվում են նրա հետ և Սարդար-Մուքրին ու Շօջէ-Մամալիքը, բէկզադէների այդ երկու ականաւոր ներկայացուցիչները, սակայն, հաջի Մոհամէդ-աղա Իլ-խանին, դէմօքրիների այդ հզօր պետը, ոչ մի տեսակցութիւն և յարաբերութիւն չէ ունենում շահզադէի հետ, և հէնց այդտեղից առաջ է գալիս սառնութիւն և յարաբերութիւնների հետզհետէ լարումն:

Հաջի Մոհամէդ-աղա-Իլ-խանին իրան արդարացնում էր նրանով, որ շահզադան ուղղակի չի իջեանել իր մօտ և սկզբնական յայտնութեան պատիւը իրան չի պատկանել. Նա առարկում էր, որ շահզադէն իրան ոչինչ է համարել, այն ինչ՝ «թող նա իմանայ որ Քուրդստանի ղեկը գտնվում է իմ ձեռքում, որ կողմը ուզեմ այն ուղղութիւնը կը տամ»—ասում էր Իլ-խանի և

*) Տես «Մշակ» № 217.

սպառում սառնութեամբ։ Քիւրդստանի միւս աղայանները, անգամ Սարդար-Մուքրին, տեսնելով Իլ-խանիի անտարբերութիւնը, իրանք եւս սկսեցին կամաց-կամաց սթափվել և համակերպվել Իլ-խանիի «քաղաքականութեան»․ իսկ շահզադէն գործի վրա էր և շարունակ սպառնալիքներ էր ուղարկում Իլ-խանիի և Սարդար-Մուքրիի հասցէին։ Քիւրդական մանր աղաները, տիրող կարգերից դժգոհ, պարտքերի տակ խեղդված և խռովութիւնների սիրահար այդ տարրը շուտով խմբվեց Սալար-ուդ-Դովլէի շուրջը, և այդպիսով կազմակերպվեց մօտ 200 հոգուց բաղկացած մի խումբ, որից խրախուսված՝ սկսեց արդէն արքայական հրամաններ տալ և պատրաստվել արշաւել Թաւրիզի վրա Մարաղայի վրայով։ Այդ օրերը Պարսկաստանի սահմանադրութեան ամենաաջող օրերն էին․ «Մաշրութան» գտնվում էր Եփրեմեան վառ շրջանում․ ռէակցիան հոգեվարքի մէջ էր․ սանձահարվել էին «մուստաբիդ» (միապետական) տարրերը․ անջումանները գործում էին և Թէհրանի կենտրոնական կառավարութիւնը միջոց ունէր մի քիչ ազատ շունչ քաշելու․․․

Հաջի Շուջա-ուդ-Դովլէն, Մամադ-Ալի շահի այդ միանգամայն նուիրված գործակալը, նստած Մարաղայում որպէս «սահմանադրական» գաւառապետ՝ բեխերն էր կրծոտում․․․ Սալար-ուդ-Դովլէի երեւան գալը՝ և այն էլ Մարաղային այնքան մօտիկ՝ կենդանութիւն ներշնչեց նրան։ Նա սկսեց իր գաղտնի բանակցութիւնները և միևնոյն ժամանակ Թաւրիզից հրահանգ ստացաւ անձամբ անցնելու Քիւրդստան, տեսնվելու քիւրդ աղաների հետ և Սալար-ուդ-Դովլէին արտաքսելու Քիւրդստանից, հակառակ դէպքում եթէ հարկ լինի գերի վերցնելու կամ սպանելու շահզադէին․․․ Հաջի Շուջա-ուդ-Դովլէն էլ այդ էր հարկաւոր․ նա իր սեփական ձիաւորներից մի խումբ կազմելով՝ 1911 Թ․ յունիս ամսում ճանապարհվեց դէպի Քիւրդստան։

Մեզ համար միանգամայն անբացատրելի մնաց այն հանգամանքը, թէ Քիւրդստանը, յանձին սարդարի և Իլ-խանիի ինչ հիմք ունէին հաւատալու Շուջա-ուդ-Դովլէին և նրա սահմանադրական» լինելուն, ինչ միամտութիւն էր նրանց կողմից կարծել, որ իբրաւամբ Շուջա-ուդ-Դովլէն այժմ հանդիսացել է «մաշրութաչի» և հետամուտ է եղել Ղաջարեան տոհմի կործանման, այդ, կրկնում եմ, չափազանց մի միամտութիւն էր մանաւանդ Սարդար-Մուքրիի նման մի պաշտօնեայի համար, որին այնքան էլ անտեղեակ չը պիտի համարել պարսկական քաղաքականութիւնից։ Ինչ և է, Շուջա-ուդ-Դովլէն շատ հեշտութեամբ աջողվեց խօսք առնել Քիւրդստանի աղաներից, որ օգնութիւն ցոյց չը տան Սալար-ուդ-Դովլէին և աշխատեն մի կերպ հեռացնել Քիւրդստանի սահմաններից․ և այդ միսսիան շատ աջող կերպով կատարեցին աղաները․ կարճ ժամանակամիջոցում Սալար-ուդ-Դովլէն թողեց Քիւրդստանը և հեռացաւ յուսահատ ու սպառնալից։

Սալար-ուդ-Դովլէի Քիւրդստանի հեռանալուց անմիջապէս յետոյ՝ երեւան եկան շահսէվանների ապստամբ խմբերը և սկսեցին արշաւել դէպի Թաւրիզի շուրջը․ տեղական անջումանը, աւելի միամիտ քան Քիւրդստանի շէֆերը, շահսէվանների առաջն առնելու և նրանց պատժելու գործը յանձնեց Շուջա-ուդ-Դովլէին, որը ստանալով զօրք ու ռազմամթերք՝ «հաւաշ-հաւաշ» շարժվեց մինչև Սարաբ․ և այդ իսկ օրերում Պարսկաստանի հիւսիսային սահմանում երևաց Մահմէդ-Ալի շահը․․․ Խուրշիդ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՊԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այսօր, հոկտեմբերի 3-ին, Թիֆլիս քաղաքում նշանակված են Պետական Դումայի անդամ ընտրելու համար պատուիրակների ընտրութիւնները։

Գործը նուիրական է և մօմենտը աւելի քան վեհ․ այսօրվայ ընտրութիւններով մենք, ընտրողներս, հինգ տարով լիազօրում ենք Պետական Դումային կարգադրել համայն Ռուսաստանի ճակատագիրը, լիազօրում ենք օրէնքներ մշակել և հրատարակել լայնածաւալ Ռուսաստանի համար, ապա ուրեմն և մեզ ամենիս համար։

Այսօր մենք ընտրողներս պէտք է օգտվենք մի այնպիսի իրաւունքով, որի համար տասնեակ տարիներ, նոյնիսկ դարեր, Ռուսաստանի ամենաառաջադէմ տարրերը կռիւ են մղել ժողովրդական-օրէնսդրական և կայսերական շինարարութեան մասնակից լինելու իրաւունքներ ձեռք բերելու համար։

Տանջանքներով և նեղութիւններով ձեռք բերված ժողովրդական այդ իրաւունքը մենք ընտրողներս պարտական ենք բարձր գնահատել և արժանի ժառանգ հանդիսանալ այն մեծ հոգիների առաջ, որոնք չեն խնայել իրանց ջանքերն ու նոյնիսկ կեանքը՝ այդ իրաւունքը ձեռք բերելու համար։

Եւ իսկապէս ինչ է մեզանից պահանջվում․ հինգ տարէնը մի անգամ կատարեալ գիտակցութեամբ դիմել դէպի ընտրողական քուէատուփերը և ձայն տալ ցանկալի կանդիդատին՝ պատուիրակ լինելու համար։

Մենք «Մշակի» էջերում մի շարք յօդուածներով մեր ընտրողներին պարզել ենք Պետական Դումայի նշանակութեան, իրաւասութեան սահմանների և կատարած դերի մասին և ցոյց տուել նաև ընտրութեան եղանակը։ Այժմ ջերմ կերպով կոչ ենք անում Թիֆլիսի հասարակութեան՝ անշուշտ մասնակցել այսօրվայ ընտրութիւններին և ձայն տալ այնպիսի պատուիրակների, որոնք անպայման ժողովրդի շահերը միշտ կը գերադասեն կողմնակի շահերից, որոնք անպայման առաջադէմ ուղղութեան են պատկանում և որոնք պատրաստված են թէ ընդհանուր կայսրութեան շինարարական ծանր գործին և թէ մասնաւորապէս տեղական մեր Անդրկովկասի համար անյետաձգելի կարիքներին և պահանջներին։

Այսօր մեր, Թիֆլիսցիներիս, քաղաքական հասունութեան, հարցաքննութեան օրն է․ ապացուցենք, որ մենք արժանի ենք հասունութեան վկայականի, ապա և Ռուսաստանի բոլոր կուլտուրական հաստատութիւններին մասնակցելու արժանի։

Քաղաքացիներ, դէպի ընտրութիւնները, դէպի քուէատուփերը։ Շիրին

ԹԻՖԼԻՍ ՔԱՂԱՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՈՒՐԻԱՅԻ ԱՌԱՋԱԴԻՄԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Այսօր ընտրողները հրաւիրվում են ընտրել Պետական Դումայի պատուիրակներ, որոնք իրանց հերթին ուղարկելու են Դումա մի պատգամաւոր Թիֆլիսի նահանգի կողմից։ Համարելով այդ շատ կարևոր գործ, որովհետև օրէնսդրական պալատի կողմից շատ բանում կախված է ամբողջ երկրի և մասնաւորապէս մեր երկրի բաղդը, առաջադիմականների խմբակը հարկաւոր գտաւ դիմել ընտրողներին ներկայ կոչով․

Քաղաքացի ընտրողներ․ հինգ տարվայ ընթացքում դուք կարող էիք Երրորդ Դումայի գործունէութեան սոսկ լսելեայն վկաներ լինել։ Այժմ խօսքը ձերն է։ Դուք պէտք է ասէք, թէ հաւանում էք կամ դատապարտում դուք այդ գործունէութիւնը․ կամենում էք դուք, որպէսզի Պետական Դուման ձգտէ տանել Ռուսաստանը նոր ճանապարհով, իրական վերածնութեան ուղիով, այն միակ ուղիով, որ կարող է մեր երկիրը հասցնել ազատութեան, կարգ ու կանոնի, բարեկեցութեան և հզօրութեան։ Նոր Դուման պէտք է անդադար ձգտէ գործադրել տալու այն խոստացված հիմնական բարենորոգումները, որոնք միայն կարող են հնարաւոր դարձնել արմատապէս փոխելու ժողովրդական կեանքի պայմանները։ Պէտք է վերջ դնել բացառիկ դրութիւնների գործադրութեան, սահմանել անձի անձեռնմխելիութիւնը, խղճի, մամուլի, դաշնակցութիւնների և ժողովների ազատութիւնը հաստատ ապահովող օրէնքներ։ Հարկաւոր է հաստատել ու ամրապնդել ոչ երկդիմի արդարադատութիւն բոլոր աստիճաններում, մտցնել երդուեալների դատարան, ապահով դարձնել բոլոր տեսակի պաշտօնական անձանց իսկական պատասխանատուութիւնը, և միևնոյն ժամանակ պաշտպանել օրէնքով ու խղճով իրանց պարտականութիւնը կատարող պաշտօնեաներին իշխանութեան կամայականութիւնից։ Հարկաւոր է ոչնչացնել դասային ու ազգային անհաւասարութիւնը և մինչև վերջ գործի հանել դաւանութեան ու կրօնական համայնքների ազատութիւնը։

Անհրաժեշտ է այնուհետև ընդարձակ ճանապարհ բանալ հասարակական ինքնագործունէութեան և հանուր ազգաբնակութեան կուլտուրական և տնտեսական կեանքում անհատական նախաձեռնութեան համար, ամրապնդել և ընդլայնել տեղական ինքնավարութիւնը ազատելով նրան աւելորդ խնամակալութիւնից, մասնակցութեան կոչելով այդ ինքնավարութեան մէջ տարբեր հիմունքներով տեղական ազգաբնակութեան բոլոր մասերին, տալով նրան լայն նիւթական միջոցներ, ստեղծելով անդասակարգ շրջանային զէմստվային միութիւն և շտապով տարածելով զէմստվային ինքնավարութիւնը ծայրերկրների վրա։

Յանուն իրաւունքի ու արդարութեան, յանուն Ռուսաստանի հզօրութեան ու միութեան հարկաւոր է դիմադրել պետութիւնը թուլացնող ու կազմալուծող նեղ նացիօնալիզմին։ Պէտք է վերջ դնել ռուս քաղաքացիներին առաջին ու երկրորդ կարգի քաղաքացիների բաժանելուն և ստեղծել ներքին ամուր կապ Ռուսաստանի ժողովուրդների միջև, տալով նրանց լիակատար քաղաքացիական հաւասարութիւն, կուլտուրական ինքնորոշման և դպրոցում, տեղական դատարանում ու տեղական հաստատութիւններում մայրենի լեզուն գործածելու ազատութիւն։

Հարկաւոր է բարձրացնել գիւղական ազգաբնակութեան բարեկեցութիւնը, ինչպէս բարելաւել աշխատող դասակարգերի, առևտրական և արհեստանոցների ծառայողների դրութեանը վերաբերող օրէնքները, ապահովել նրանց համար առողջապահական կացութիւն ու աշխատանք։ Անհրաժեշտ է հոգալ աւելի արդարացիօրէն բաժանելու հարկային ծանրութիւնը։ Անհրաժեշտ է, վերջապէս, բարձրացնել ժողովրդի կրթութեան մակարդակը ընդհանուր ուսման իսկական իրականացմամբ և բոլորի մուտքը դպրոց ազատօրէն բանալով, որի համար անհրաժեշտ է բաւականին աւելացնել ստորին ու միջին դպրոցների թիւը և հաստատել Թիֆլիսում բարձր կրթական հաստատութիւն միւս նման հաստատութիւնների ընդհանուր հիմունքներով։

Ընտրեցէք ուղիղ և անկախ մարդկանց, սակայն ընդմին տեղական կարիքներին քաջ ծանօթ, փորձված անձանց, որոնք ընդունակ են եռանդուն մասնակցութիւն ունենալ Դումայի օրգանական աշխատանքին։ Մի խուսափէք ընտրութիւններից։ Ներկայ պատմական րօպէին ձեզ վրա ընկած է մեծ պատասխանատուութիւն և մեծ պարտականութիւն։ Արէք այն ամենը, ինչ որ կարող էք, որպէսզի երկիրը կարող լինի ընթանալ ազատութեան ու իրաւունքի ճանապարհով։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Այսօր Թիֆլիս քաղաքում տեղի կունենան 8 պատուիրակների ընտրութիւնները ընդհանուր կուրիայի կողմից։

Առաջին ընտրողական բաժնի ընտրութիւնները կը կայանան քաղաքային աշխատանքի «Բօրսայի» շէնութեան մէջ, Վերայի զաւիվայի գլխին։ Այստեղ առաջադիմական խմբակի առաջարկած թեկնածուներն են․

1) Քալանթար Ալէքսանդր Հայրապետեան (ըստ ընտրող․ ցուցակի № 1050)․ 2) Մդիվանի Ալէքսանդր Վիսարիօնովիչ (№ 1573)։

Երկրորդ ընտրողական բաժնի ընտրութիւնները տեղի կունենան Ժողովրդական Տան մէջ։ Այստեղ առաջադիմական խմբակը առաջարկում է հետեւեալ թեկնածուներին․

1) Նիանգուլեան Ալէքսանդր Բօգդանովիչ (№ 1536)․ 2) Փորաքօվ Սիմէօն Իլարիօնովիչ (№ 3097)․ 3) Ընֆիաճեան Արտաշէս Համբարձումեան (№ 4285)։

Երրորդ ընտրողական բաժնի ընտրութիւնները կը կայանան Քաղաքային Դումայի նիստերի դահլիճում։ Այստեղ առաջադիմականների թեկնածուներն են․

1) Ստեփանեան Գերասիմ Նիկիտիչ, բժիշկ (№ 2664)․ 2) Իշխան Թումանեան Գէօրգի Միխայլովիչ (№ 2960)․ 3) Խունունց Իօսիֆ Նիկիտիչ (№ 3127)։

—

Պետական Դումայի նախկին պատգամաւոր Նիկօլայ Սեմէօնովիչ Ջխէիձէի (ժուռնալիստ) կողմնակիցները Թիֆլիս քաղաքի կողմից առաջարկում են որպէս պատուիրակներ հետեւեալ անձանց։ Ընտրական առաջին բաժանմունք․ 1) Ջխէիձէ Նիկօլայ Սեմէօնովիչ (ժուռնալիստ), 2) Բաբեան Արշակ Սերգիեվիչ (ինժեներ, իրաւաբան)։ Ընտրական երկրորդ բաժանմունք․ 1) Բեբուրիշվիլի Անդրէյ Գէօրգիեվիչ (երկաթ․ հաշուապ․ օգնական), 2) Գագշօվ Դաւիդ Գէօրգիեվիչ (քաղաքացի), 3) Ցարութիւնեան Արշակ Ջամալեան (մանկավարժ)։ Ընտրական երրորդ բաժանմունք․ 1) Կաֆիան Գաբրիէլ Գերասիմովիչ (քաղաքացի), 2) Հասան-Ջադէ Հիւսէյն Բաբաեվիչ (մանկավարժ), 3) Բասալիանով Իվան Գէօրգիեվիչ (քաղաքացի)։

—

Այսօր ցեր․ ժամը 1-ին տեղի կունենայ Թիֆլիսի նահանգական այն առեանի նիստը, որը պաշտօն ունի Պետական Դումայի ընտրութիւնները հաստատել, ուր կը քննվի ռուսական կուրիայի ընտրութիւնների օրինաւորութեան հաստատման խնդիրը։

ԳԱՆՁԱԿԻ ԿՈՆՍԵՐՎԱՅԻՆ ԿՈՒՐՍԵՐԸ *)

III

Հետևեալ օրվանից մեր աշխատանքները դրվեցին որոշ մեթոդիկ հիմքերի վրա․ առաւօտեան մինչև ժամը 10 տևող դասախօսութիւնից յետոյ 2 ժամ էլ գործում էինք սպիտակ գոգնոցներն հագած՝ կօնսերվային բաժանմունքում, իսկ այդ աշխատութեան շարունակութիւնը լինում էր ճաշից յետոյ 4—7 ժամը։

Ահա այդ օրերին էր, երբ կուրսերի վերահսկիչ տեսուչների մտքում յղացաւ կուրսանտներին կատարելագործված ագարակ ցոյց տալու գաղափարը․ որոշվեց գնալ Կարաեազի փորձնական դաշտը․ հենց այդ մտքով էլ հեռագրվեց դաշտի կառավարիչ պ․ Միտրեվսկիին։

Ամսի 18-ի գիշերը բոլոր կուրսիստներս տեղաւորվելով յատկապէս մեզ համար վարձված ձիաքարշի վագոնում՝ թւով 25 հոգի ուղևորվեցինք դէպի երկաթուղու կայարանը, ուր այդ ժամին արդէն ժողովվել էին բոլոր իշխանաւոր տեսուչները՝ Գանձակի նահ․ դպրոցների վերատեսուչ Պետրունին, երկու օգնական տեսուչները և արհեստաւորաց դպրոցի տեսուչ Լիբերման։

Ժամը 3-ին եկաւ Բագուից գնացքը, և մենք մի կերպ տեղաւորվելով՝ մեկնեցինք դէպի Կարաեազ։

Առաւօտեան ժամը արդէն 8-ն էր, երբ այլացեղ ազգերի ներկայացուցիչներից կերտված ուսուցչական կոլլեկտիվը թողնելով գնացքը մտաւ Կարաեազ կայարանի դահլիճը։

Կովկասեան ինչ ազգից ասես, որ չը կային մեր խնծելիքնու էքսկուրսանտների խմբում․ 5—6 հայ, 4 վրացի, ռուս, գերմանացի դուխօբոր, լեզգի, յոյն, քիւրդ, թուրքեր․․․ բոլորը, բոլորը փայլուն կօճակների շնորհիւ պճնազարդ կոկված։

Նախաճաշելով կայարանի 3-րդ կարգի դահլիճում և չը սպասելով փոխարքայի գալստին, որ պիտի լինէր մի ժամից յետոյ Բագուից, ամբողջ խումբը ոտքով ճանապարհվեց դէպի 5—6 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող «դաշտը», ուր հասանք քրտնաթոր, յոգնած։

Ամբողջ մի ժամ ու կէս ամայի դաշտով ընթանալուց յետոյ՝ «դաշտի» գեղեցիկ հսկայական տունը հասնելը և նրա հովանու տակ հանգստանալը շատ մեծ գրական նշանակութիւն ունի յոգնած խմբի համար։

Փորձնական դաշտի կառավարիչ պ․ Միտրեվսկիի սիրալիր ընդունելութիւնը և սեփական ագարակի արդիւնք՝ քաղցրահամ ձմերուկների ամբողջ երկու տասնեակով մեր կերակրվելը բաւականաչափ թեթևց մեր թմրած մարմնի ու մտքի դրութիւնը դէպի լաւը։

Պ․ Միտրեվսկին ուրախութեամբ յանձն առաւ առաջնորդել մեզ անձամբ իր՝ անցուլ աշխատանքների բարի հետևանք անդաստանը։

Օրվայ կէզիչ ժամն էր, երբ մենք մանելով 320 դես․ տարածութիւն ունեցող «դաշտի» շէմքից՝ սկսեցինք մարմնական նախանձելի առողջութիւն ունեցող կառավարչի կայտառ քայլերին հետևել, աւելի ճիշդ՝ վազելով քաշ գալ։

Ամբողջ կեանքիս ընթացքը անց կացրած լինելով լերկ Թիֆլիսի մայլ փողոցներում և դեռ ևս նահապետական մշակութեան շրջանում տզորվող Գանձակի հսկայական կողիտ այգիներում, ես, ինձ հետ և ընկերակիցներս, հիացքից ապշած դրութեան մէջ էի այդ լայնարձակ հրաշալի դաշտում։

Բամբակի արտասովոր պլանտացիան, հսկայական խնձորներով ու տանձերով բեռնաւորված փոքրիկ ծառերը, խաղողի որթերի երկարաձիգ տարածութիւնը, բամբակի անծայր մշակութիւնը, եգիպտացորենը, զանազան հունտեղէններ, ցորեն, գարի․․․ մ՛ըն ասեմ․ և որ զարմանալին էր, բոլորը, բոլորը նորաբողբոջ, երիտասարդ անձամ շրջանում։ Ոռոգման մէջ էլ նորաձևութիւնն էր գերազանցել պ․ Միտրեվսկին․ փոխանակ մեր հին-առուներով ջրելու մեթօդին, որ այնքան աւելորդ ջրի քանակութիւն է փչացնում ի զուր, նա ջրմուղներով առուներից սրսկում է ամբողջ դաշտը․ հողը մնում է փխրուն, փափուկ, ջուրը դիւրութեամբ է ներս ծծվում առանց հնարաւորութիւն ունենալու սակայն վերև բարձրանալու, գոլորշիանալու․ 2—3 վերշօկ միայն վերևից արևից չորացած հողը ջրի մեծ էկօնօմիա է մտցնում մշակութեան գործում։

Աշխարհի փառք, кальвиль лезанъ, кальвиль бѣлый կոչվող մեծ-մեծ խնձորները, пасъ краса, ардамконъ․ և այլն տեսակի տանձերը մի կողմից էին գրգռում գեղեցկի, յաւի ճաշակը․ տարեկան 5 անգամ հնձվող ևոնջայի դաշտերը իրանց 1200 պուդ չոր խոտ մի դեսեատինից բերքով, դեսեատինից 450 պուդ ստացվող եգիպտացորենը, 50 պուդ կորիզից մաքրած բամբակը և այլն և այլն միւս կողմից էին ոգևորում մեզ և առաջադրում յարգել նոր, լուսամիտ աշխարհի գովելի յաղթանակները։

Մի բան միայն անբնական էր և թողնում էր աննպաստ տպաւորութիւն․ տանձենիների և խնձորենիների լայնարձակ մասերը կարծես թէ թողնված լինէին անմշակ դրութեամբ․ բոլոր ծառերը բեռնաւորված էին անբնական քանակութեամբ հսկայական պտուղներով․ դա ի հարկէ լաւ է, օրինակելի․ սակայն բանը նրանումն է, որ այդ անբնական քանակութեամբ ամբողջ պտուղը կուտակված էր միայն մի քանի ճիւղերի ծայրերին կամ բնի մօտ․ այն, որ կոչվում է մշակված հաւասարաբաժանում ծառի բոլոր մասերում, բացակայում էր․ եթէ կարտաման սիստեմով խնամված լինէին ծառերը, պարզ է, որ այդ աչք ծակող երևոյթը չէր լինի։

Պ․ Միտրեվսկին պարզեց, որ այդ ամբողջ 320 դես․ մշակութիւնը, որի վրա պետական գանձարանը, ըստ նրա ասութեան, ծախսում է տարեկան 10,000 ր․, կազմվել է 13 տարվայ ընթացքում՝ հիմք ունենալով միայն մի քանի դեսեատին բամբակի ցանքս և մի աչքը կոյր ձի (բեռնակիր)։

Մանրազնին ուսումնասիրութեան ենթարկվեցին մեր կողմից երկրագործական զանազան մեքենաների հսկայական կօլլեկցիան, սերմերի շտեմարանները, նորաձև գոմը, ուր այդ ժամին գտնվում էր միայն մի անբնական մեծութեան գեղատեսիլ աւանակ։

Ժամը 3-ին կուրսերի ղեկավար պ․ Կարժենկօն նկարելով ամբողջ խումբը կառավարչի պատշգամբով՝ վերադարձանք ոտքով և աւելի կտրուկ ուղիով կայարան, իսկ այնտեղից մի ժամից յետոյ երկաթուղով՝ Գանձակ։ Եսայէթ

Գ ա ն ձ ա կ

*) Տես «Մշակ» № 217.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Գոհաբանական մաղթանք Վեհ․ Հայրապետի անուանակոչութեան առթիւ

Գանձակ, 29 սեպտեմբերի

Այսօր քաղաքիս ս․ Լուսաւորչի եկեղեցում հանդիսաւորապէս կատարվեց Վեհ․ Հայրապետի անուանակոչութեան տօնը։ Պատարագին ներկայ էր քաղաքիս թէ պետ․ և թէ ծխ․ դպրոցների հայ աշակերտութիւնը իրանց ուսուցիչների հետ միասին։ Իրանց բացակայութեամբ փայլում էին ծխ․ դպրոցների հոգաբարձուները և քաղաքացիները։ Պատարագից յետոյ բոլոր հոգևորականների ներկայութեամբ կատարվեց գոհաբանական մաղթանք․ առաջին․ փոխանորդ Լեւոն վ․ մաղթանքից առաջ բացատրելով տօնի նշանակութիւնը ապագայ սերունդին՝ բարեմաղթեց Մայր Աթոռին ընդ միշտ յարատևութիւն և նրա Գահակալին երկարակեցութիւն, միևնոյն ժամանակ արդար զայրոյթով պախարակելով հանդիսից բացակայ եղող Գանձակի հասարակութեան անփութութիւնը։

Վեհափառին ուղարկվեցին շնորհաւորական հեռագրեր։ Թ․

—

Նովօռոսիյսկի հայոց եկեղեցու ողորմելի վիճակը

Նովօռոսիյսկ, 27 սեպտեմբերի

Ամեն անգամ, որ մարդ անցնում է տեղիս հայոց եկեղեցու մօտով, ծանր տպաւորութիւն է ստանում շնորհիւ եկեղեցու քայքայված ցանկապատի, ժանգոտած երկաթէ կտուրի և կեղտոտ բակի․ կարծէք այդ եկեղեցին ոչ թէ քաղաքում, այլ մի ամայի տեղ է գտնվում։

Հինգ տարի է, ինչ եկեղեցին շինված է, և այդ ժամանակամիջոցում երեք երէցփոխ է փոխվել, բայց դարձեալ այդ դրութեան մէջ ենք տեսնում, և մինչև օրս չէ օծված։

Աստրախանի թեմի առաջնորդը կարծես բոլորովին չի յիշում, որ Նովօռոսիյսկում կայ խղճալի դրութեան մէջ եկեղեցի, չը նայած որ քանիցս յայտնվել է այդ մասին առաջնորդարանին։ Ամիսներով եկեղեցու դռները փակ են, իսկ երբ հարկաւոր է լինում մկրտութեան կամ ուրիշ ծէսերի համար, դռները բացվելուց ներս մտնելով տեսնում ենք կեղտոտ փոշին խիտ նստած գրքակալների և ուրիշ իրերի վրա, պատերից թափթփված սուաղներն էլ յատակն են ներկել իրանց սպիտակ գոյնով։

Շատ թոյլ են գտնվում հասարակական գործերում տեղիս հայերը․ հինգ տարվայ մէջ չեն կարողանում եկեղեցու հաշիւները ստանալ հին երէցփոխից և յանձնել նորին, որը արդէն երկու տարի է, ինչ ընտրվել է, և ամբողջ գաղութին յայտնի չէ, թէ եկեղեցին հինգ տարվայ մէջ ի՛նչքան մուտք և ծախս է ունեցել։

Վերջապէս արդէն ժամանակ է Նովօրօսիյսկի հայ գաղութին՝ թողնել իր կողմնակի հաշիւները և օր առաջ մտածել մշտական քահանայ ունենալու մասին, որ եկեղեցին ընդմիշտ ազատվի այսպիսի ողորմելի դրութիւնից։ Ցանկալի էր, որ մեր թեմի առաջնորդը կարգադրէր շուտով եկեղեցու օծումը և պատուիրէր հին երէցփոխին՝ հաշիւները յանձնել ում հարկն է։

Հմ․ Մակարեան

—

Աղիզի նոր յանդգնութիւնը

Զաքաթալա, 29 սեպտեմբերի

Աւազակապետ Աղիզը իր վեց հաւատարիմ ընկերներով երեկոյեան դէմ մտնում է քաղաքից 5 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնվող Սումայլօ գիւղը և մտնելով երկու հարուստ տներ՝ ծեծում, չարչրում է տան անդամներին, պահանջելով խոշոր գումարներ իբրև փրկանք։ Տանտէրերը դրամ չեն ունենում, ուստի Աղիզը որոշում է՝ որոշած օրերին յղել իրան 300-ական րուբլի, եթէ չեն կամենում տան մեծից մինչև փոքրը սրախողխող լինել․․․ ու ինքը իր խմբով չքվում-գնում է։ Եղելութեան մասին անմիջապէս տեղեկութիւն է տրվում նոյն գիշերը— ամսիս 28-ին— քաղաք․ պահակախումբը մեկնում է հետապնդելու աւազակխմբին, սակայն ձեռնունայն այսօր վերադարձաւ։ Եթէ այսպէս շարունակվի, մի գեղեցիկ օր էլ պիտի յանդգնի քաղաքս «հիւր» գալ։ Սօյգարէ

—

Հիմա անտարբեր մնալը յանցանք է

Նալբանդ գիւղ (Ալէքս․ գ․), 22 սեպտ․

Այս տարին մեր գիւղացիութեան համար, կարելի է ասել, աջող տարիներից մէկն է․ բերքը բաւականին լաւ է․ թէպէտ ցորենը սպասվածին չափ արդիւնք չը տուեց, բայց գարին այնքան առատ է, որ ցորենի պակասորդն էլ կը լրացնէ։ Առատ է այս տարի նոյնպէս անասունների պաշարը, խոտը և դարմանը։ Տարվայ առատութիւնը երևում է նրանից, որ թէ մեզ մօտ և թէ հարևան գիւղերում հացի գինը զգալի չափով պակասել է։ Անցեալ տարի այս ժամանակ մեզանում ցորենը ծախվում էր պուդը 1 ր․ 80 կոպ․, գարին 80 կ․—1 ր․, իսկ այժմ ցորենը ծախվում է 1 ր․—1 ր․ 20 կոպ․, գարին 50—60 կ․։ Եթէ մեզ մօտ դրսից չը գան արհեստական թանգութիւն առաջ բերողներ (ինչպէս շատ անգամ պատահում է), հացի գինը չի բարձրանայ։

Երեւանի և Շիրակի կողմերից էլ մխիթարական լուրեր են գալիս հացի բերքի մասին։ Ուրեմն տարին նպաստաւոր է մեր երկրագործ ժողովրդի համար։

Առանձնապէս մեր գիւղացիք, որ վաղուց է հաց առնելու նեղութիւնից չեն կարողացել մինչև հիմա գիւղի ամենաանհրաժեշտ կարիքների մասին հոգ տանել այժմ պարտաւոր են մտածել և գործի դիմել, այլ ևս անտարբեր չը պէտք է մնան։ Մեր գիւղը ունի լուծելու շատ խնդիրներ, այդ խնդիրներից ամենաառաջինները ուսումնարանի շէնքը մեծացնելու և գետի ջուրը գիւղի վարելահողերի վրա հանելու հարցերն են, որոնք հերթի են սպասում։ Առաջինը առայժմ կը մնայ մինչև այս ուսում-

[illegible]

...բանից անձնական շահի տեսակէտով են առաջնորդվում։ Այս անգամ էլ եթէ մեր Ջրի խնդիրը խանգարվի, այն ժամանակ դրա յանցանքը ամբողջապէս կը ծանրանայ նրանց խղճի վրա։ Յովհ. Համբարեան

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՇՈՒՇՈՒ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

Դէպի կրթական գործը ցոյց տուած չը լաւած անտարբերութեամբ և անփութութեամբ ամբողջ Ղարաբաղում առաջին տեղը գրաւում է հայ ժողովուրդը։ Հայ-թուրքական ընդհարումները բարոյական մեծ արդիւնքներ ունեցան այս երկրի թուրք ազգաբնակութեան համար. նա թէև անտեսապէս վնասներ կրեց, բայց դրա հետ միասին նրա մտաւոր ու բարոյական հօրիզոնը նկատելի կերպով բարձրացաւ։ Թուրքական գիւղերում տարէ-տարի կրթական հիմնարկութիւնների թիւը աճում է. թէև այդ դպրոցները պետական են, բայց ժողովուրդը նիւթական և բարոյական աջակցութիւն է ցոյց տալիս, ուստի և դպրոցների ցանցը քանի գնում՝ ընդարձակվում է երկրիս մահմեդական ազգաբնակութեան մէջ։ Մինչդեռ մեր հարևան թուրքերի մօտ կրթական գործը հաստատ քայլերով առաջ է գնում, մեզ մօտ ծոյլ ու անփոյթ քայլերով յետ է նահանջում և կորստեան անդունդին է մօտենում։ Ի՞նչ անի այստեղ ուսուցիչը, ինչ անի թեմական տեսուչը, քանի որ ինքը գիւղական հայ ժողովուրդը ոչ մի աջակցութիւն չէ ցոյց տալիս. չէ՞ որ ասված է, թէ «մէկ ձեռքը ծափ չի տայ». շատ էլ թեմ. տեսուչը պարտաճանաչ է, տարին երկու անգամ շրջագայում է և մանրամասնօրէն քննութիւններ է կատարում դպրոցներում. ուսուցիչներից շատերն էլ բարեխիղճ են գտնվում և կանգնած են իրանց կոչման բարձրութեան վրա. բայց քանի որ ինքը այդ անզգայ և մտաւորապէս լճացած հասարակութիւնը չէ գնահատում նրանց և դարձեալ իր զաքարէջական պապանձումն է պահպանում, այդ դէպքում ինչ անի առաջինը կամ երկրորդը։

Մամուլի մէջ բազմիցս անգամ գրվել է, թէ գաւառական ուսուցիչները անբարեխիղճ են կամ անընդունակ, որ նրանք դըպրոցից դուրս հասարակութեան մէջ չեն գործում, կամ թէ թեմական տեսուչը անձեռնհաս է, որ նա իր այցելութեան ժամանակ քննութիւնները խիստ չէ կատարում, կամ թէ խուսափում է գլխաւոր առարկաների քննութիւնից. սակայն այս ամենը արդիւնք են կամ անձնական հաշիւների, կամ թէ այդ թղթակիցները գաւառի դպրոցական գործի և հասարակութեան հետ այնքան են ծանօթ, որքան խոզ ու դուդ, յարգելի ընթերցող, խաչօներէն լեզուի հետ։

Ի՞նչ անի թեմական տեսուչը կամ ուսուցիչը այն հասարակութեան հետ, որը այնքան անբարեխիղճ է, ագէտ է և մեծամիտ, սուտ ու մութ միտումների տէր է, որ ինքը իր ձեռքով իր սերնդի կրթութեան գործի տակ հոր է փորում։ Ի՞նչ անեն սրանք այդ անմիտ ու կուլտուրապէս յետամնաց ժողովրդի հետ, որին մէկ տէր-Գարեգին գործակալ կամ մէկ զօրբա աղսախկալ իր ձեռքն է առնում խորամանկ ու նենգամիտ այծի պէս, տանում է և խորխորատի մէջն է ձգում։ Կամ թէ մի օտարաբնակ գիւղացի՝ բարեգործի ու առաջադէմ մարդու դիմակի տակ դպրոց է բանում, և այդ անձը այնքան սուտ է ու գծուծ, որ այդ դպրոցի համար այն անձանց է ուսուցչական պաշտօնով հրաւիրում, որոնք մի քանի հարիւր րուբլի իրան փող են պարտ և ի հաշիւ առնելիքի իր պարտքն է նազդացնում։

Վերջապէս ինչ անի հայ ուսուցիչը, երբ հայ հասարակութեան համար հաստ ու բարակը մէկ գին ունի։ Ուսուցիչը որչափ զարգացած, որչափ պարտաճանաչ մարդ լինի և երկար տարիներ մնալով մեծ արդիւնք տայ գիւղին, էլի այդ հասարակութիւնը, հէնց նրա երախտապարտութիւնը, որը մտքով նոյնքան կոյր է, որքան իր փափախաւոր պապերը, այդ բոլորը չի գիտակցելու և չի գնահատելու։ Եթէ այդ ուսուցիչը հեռանալու լինի գիւղից, մէկը չի գտնվի, որը այնքան գիտակցող ու բարեխիղճ լինի, որ երկարամեայ պաշտօնավարութիւնից յետոյ, ուսուցչի տուած արդիւնքի համար գայ և շնորհակալութիւն յայտնի։

Ղարաբաղի գիւղական հասարակութիւնը դեռ նախկին մահմեդական տիրապետութեան ազդեցութեան տակն է գտնվում, այսինքն նա օգտակար խրատ, ճշմարիտ խօսք և բարեխիղճ կարծիք չէ հասկանում, այլ մի բան է լաւ ըմբռնում և նրա արժանաւորութիւնը գիտակցում. այդ՝ նրա սովորական փայփայած «շալլախն» է, որի առաջ խոնարհվում է և ամեն կարգադրութիւն անմիջապէս կատարում։

Ստեփան Վարդանեան

ԸՆՏՐԵԱԼՆԵՐԸ ԵՒ ՄԱՍՍԱՆ

«Բազումք են կոչեցեալ,
Բայց սակաւ ընտրեալք»։
Աւետարան

Լայնածաւալ հողագնդիս վրա բնակվում են միլիօնաւոր բնակիչներ։ Մարդիկ ծնվում են, մեռնում, սերունդները փոխվում։ Այսպէս եղել է, կայ և կը մնայ յաւիտեան. և մենք՝ մահկանացուներս՝ խոնարհվում ենք տիեզերական այդ իմաստալի օրէնքի առաջ։

Մարդը ծնվում է, մեծանում և մեռնում։ Մարդկանց մեծամասնութիւնը որոշ հայեացք ունի կեանքի վրա։ «Ապրիր միայն քեզ համար, մտածիր միայն քո մասին, մտածիր քո ընտանիքի ապահովութեան մասին, լաւ հագնվիր, կեր, խմիր, զուարճացիր, հարստութիւն ձեռք բեր և վերջը մեռիր»...

Այսպէս է դատում մասսան։ Այս հայեացքն ունի կեանքի վրա ամբոխը։ Բացի անձնական կեանքից, եսական հաշիւներից, մասսան ուրիշ պարտաւորութիւն չէ ճանաչում։ Եւ միայն իր անձի մասին մտածողները լինում են ոչ միայն ագէտներ, այլ և բազմաթիւ ուսեալներ՝ միջնակարգ և բարձր կրթութիւն ստացած։

Այսպիսի մարդիկ, որոնք մտածում են միայն իրանց համար, թէև ապրում են բաղդաւոր, ճաշակում կեանքի բոլոր քաղցրութիւնները, սակայն իրանց անձնական կեանքը փարթամ վարելու համար կչեռք չունեն կեանքում։ Եւ այսպիսի մարդիկ մեռնում են ոչ մի հետք չը թողնելով աշխարհում. նրանց անունը ջնջվում է իրանց գերեզմանով. նրանք մոռացվում են իսպառ և չեն յիշվում ապագայում։

Աշխարհումս ապրել են միլիարդաւոր բնակիչներ, որոնց կեանքի նշանաբանն եղել է միայն անձնական ապահովութիւն. այդ մարդիկ մեռել են և իսպառ անյայտացել յիշատակվելուց։ Պատմութիւնը չէ յիշում նրանց, որովհետև ոչ մի գործ չեն կատարել։

Որպէս հակադիր մարդկութեան այդ խոշոր կանգուածի, աշխարհումս կայ մարդկանց մի փոքրամասնութիւն, որը, բացի անձնական կեանքից, մտածում է ընդհանուր մարդկութեան բարեկեցութեան համար։ Այս այդ ընտրեալներն են, որոնց համար Աւետարանն ասում է. «Բազումք են կոչեցեալ, բայց սակաւ ընտրեալք»։

Ընտրեալներն իրանց բնածին ընդունակութիւններով ծառայում են ժողովրդի բարօրութեան գործին։ Մէկը գրչով աշխատում է ժողովուրդը լուսաւորել, միւսը գիտութիւնը ժողովրդականացնում է, երրորդը հնարում է զանազան մեքենաներ, չորրորդը փող է նուիրում, հինգերորդը սրով պաշտպանում է հայրենիքը, մի ուրիշը կենդանի խօսքով քարոզում է ժողովրդին, մի այլը օգտաւէտ օրէնքներ է մշակում և այլն։

Մեր աշխարհը պարտական է այս ընտրեալներին։ Եթէ չը լինէին սրանք, մարդկութիւնը կը հեծէր խաւարի և տառապանքի մէջ։ Այս ընտրեալներն են, որոնք մտածում են մեծամասնութեան միասին։ Այս ընտրեալներն են, որոնք իրանց կեանքն անգամ զոհում են մարդկութեան համար։

Իսկական երջանիկը և բաղդաւորն այս մարդիկ են։ Սրանք ապրում են ոչ միայն կենդանի ժամանակ, այլ յաւիտեան։ Եւ որքան հրապուրիչ է յաւիտենական կեանքը, անմահ անունը։ Սրանց անունը յիշում է պատմութիւնը, սրանք պաշտելի են ամբողջ սերունդների համար, սրանց անուններով ոգևորվում է մարդկութիւնը և գլուխ է խոնարհեցնում սրանց առաջ։

Այսպիսի մարդկանց համար է, որ ասել է մեծ բանաստեղծ Պուշկինը.

„Я памятникъ себѣ воздвигъ нерукотворный,
„Къ нему не заростетъ народная тропа“.

Եւ ճիշդ որ անհատների անունները մնում են յաւիտեան, և ոչ ոք չի կարող մոռացնել տալ նրանց։

Հայոց ազգը խոր խաւարի մէջն էր։ Ցայտնվեց Գրիգոր Լուսաւորիչը, քրիստոնեայ դարձրեց հայերին, ուսում, լուսաւորութիւն տարածեց Հայաստանում և մեծամեծ գործեր կատարեց հայոց ազգի լուսաւորութեան համար։ Ազգն երախտապարտ մնաց, Գրիգորին անուանեց «լուսաւորիչ» և դասեց սուրբերի շարքը։ Այսօր այս մարդու առաջ խոնարհվում է ամբողջ հայութիւնը։

Ժողովրդին լուսաւորելու համար հարկաւոր են նախ գրեր։

Մեսրոպ Մաշտոցն երկար չարչարվեց, գտաւ հայկական տառերը, և այսօր մենք գրում ենք, կարդում մեսրոպեան գեղեցիկ տառերով։ Ազգն երախտապարտ մնաց, և Օշականի այս անմահի անունը միշտ պատկառանքով յիշում ենք։

Հինգերորդ դարում պարսիկները կամեցան ձուլել հայերին իրանց հետ։ Կրօնի և ազգութեան համար ազգը ոտքի ելաւ և Վարդան Մամիկոնեանի առաջնորդութեամբ պաշտպանեց, փրկեց կրօնն և ազգը։ Մեծ սպարապետ կարմիր Վարդանը հերոսութեան և ոգևորութեան անձնաւորութիւնն է բովանդակ հայութեան համար։

Հայ հարուստներ շատ ենք ունեցել, բայց այսօր մենք պատկառանքով յիշում ենք Լազարեանների անունները, որոնք խոշոր կարողութիւն թողեցին ազգի համար, հիմնելով Լազարեան ճեմարանը, որտեղից լոյս և գիտութիւն տարածվեց հայութեան համար։ Եւ Լազարեանները անմահ են հայերի համար։

Ժողովուրդը լուսաւորելու համար հարկաւոր են գրողներ։ Աբովեանի, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Աբովեան, Նազարեան և ուրիշներ ձեռնամուխ եղան գրական գործին և մեծ գործ կատարեցին հայոց ազգի լուսաւորութեան համար։ Եւ ազգը սիրում է, պաշտում է այդ գրողներին։

Քրիստափոր Կոլումբոսը մեծ նեղութիւններ քաշեց, երկար ճանապարհորդութիւններ կատարեց ծովի վրա և գտաւ Ամերիկան։ Մարդկութիւնը երախտապարտ յիշում է Կոլումբոսի անունը։

Յովհան Հուսը կռիւ յայտարարեց կաթոլիկ հոգևորականութեան դէմ, որը թղթերով թողութիւն էր վաճառում մեղքերին, ստանալով փող։ Հուսը այրվեց կրակի վրա, բայց մնաց անմահ։

Եւ այլ անթիւ անմահներ։ Մարդկութեանը ծառայում են հանճարներ, տաղանդներ, բայց օգտաւէտ կարող են լինել և սովորական մահկանացուներ։ Կաթիլներից կազմվում է մեծ ջուր և կայծերից առաջ է գալիս մեծ կրակ։ Պաշտելի է ուսուցիչը, երբ նա ամբողջովին նուիրված է ժողովրդի լուսաւորութեան գործին։ Յարգելի է քահանան, երբ նա Աւետարանի մտքերը տարածում է ժողովրդի մէջ։ Գովելի է վաճառականը, երբ նա իր կարողութիւնից բաժին է տալիս ազգին։ Անմոռանալի է գիտնականը, երբ նա գիտութիւնը ժողովրդականացնում է ազգի մէջ։

Արտադրենք շատ ընտրեալներ։

Ց. ք. Գրիգորեան

Ծարսկիէ-Կոլօդցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Պետ. Հեռ. Գործ.-ը հոկտ. 1-ից հեռագրում է Պետերբուրգից, թէ Կովկասի փոխարքան մայրաքաղաք է ժամանել։

— Լրագիրների ասելով, այս շաբաթ Պետերբուրգում, մինիստրական խորհրդի մէջ, Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովի մասնակցութեամբ, քննութեան կառնվեն Կովկասին վերաբերեալ հերթական խնդիրներ։ Առաջին հերթին կը ձեռնարկվի զէմստվային բարենորոգութեան օրինագծի քննութեան։

— Հոկտ. 15-ից Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան զինուորակոչական ատեանը կը սկսէ իր գործողութիւնները զինուորական ծառայութեան կոչելու Թիֆլիս քաղաքի կողմից նշանակված երիտասարդներին։ Նրանք, որոնք ունեն արտօնութիւն ընտանեկան դրութեան, պարտաւոր են այդ մասին յայտարարութիւն ներկայացնել ատեանին մինչև հոկտ. 15-ը։

— Հոկտ. 1-ին կայացաւ Ժողովրդական համալսարանի վարչութեան ժողովը։ Ժողովը որոշեց. 1) հոկտ. 15-ից սկսել պարապմունքներ գրագիտական դասընթացքներում, որոնց թւում և Հավլաբարի կիրակնօրեայ դպրոցում. 2) Ընկերութեան ընդհանուր ժողով գումարել հոկտեմբերի 28-ին և 3) սկսել դասախօսութիւններ Ժողովրդական Տանը։ Առաջին դասախօսութիւնը երաժշտական բաժնով նուիրված է լինելու Ռուսաստյի յիշատակին, նրա ծննդեան 200-ամեակը լրանալու առիթով։ Մօտիկ ապագայում ժողովի կը հրաւիրվեն դասախօսներից կազմված սեկցիայի անդամները։

— Թիֆլիսի Հասարակական ակումբում, շաբաթ օրը, սեպտ. 29-ին, Մդիվանին կարդաց ռեֆերատ «Անգլիայի անդրպարլամենտական գործունէութեան մասին»։ Ռեֆերատի ընթերցումից յետոյ պէտք է կայանար վիճը, սակայն ուշ լինելու պատճառով վէճը յետաձգվեց հետևեալ շաբաթ օրվան, հոկտ. 6-ին։

— Թիֆլիսում վերջին օրերս անձրևային և խոնաւ եղանակներ են։

— Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձական կազմի մի մասի ընտրութիւնները նշանակված են նոյեմբերի 18-ին։ Ընտրելու են նախկին պատուիրակները։

— Երէկ տեղական ռուս թերթերը լոյս չը տեսան երկուշաբթի օրվայ տօնի պատճառով։

— Նահանգական բանտի նոր շէնութիւնը աւարտվելու մօտ է։ Վերջանում է նաև 1-ին Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան նոր շէնքի կառուցումը։ Հաւանօրէն Ընկերութիւնը կը տեղափոխվի 1913 թ. յունվարից։

— «Р. Сл.»-ի ասելով Կովկասից շատ հարուստ հայեր խոշոր գումարներ են ուղարկել Մօսկվա այն կովկասցիների համար, որոնք «կովկասեան արշաւախումբ» կազմելով վճռել են գնալ Բալկան թիւրքերի դէմ պարտիզանական կռիւ մղելու համար։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1911 թւի լոյս յունվարի 10-ի գիշերը Թիֆլիսի 1-ին կարգի վաճառականի որդի իրաւաբան Կոնստանդին Եակովլէվիչ Գուրգէնովի բնակարանից, որ գտնվում է Բէհբութեան փողոցի վրա, № 29 տան մէջ, անյայտ մի կին, որ հազիւ մի քանի օր առաջ էր ընդունվել Գուրգէնովի մօտ, իբրև սպասուհի, անուանելով իրան Օզուրգէթի բնակիչ Մարիա Ալէքս. Պլօտնիկօվա, գողացել էր 10,000 րուբլու զանազան գոհարեղէն, որից յետոյ յիշեալ Պլօտնիկօվան անյայտացաւ։ Թիֆլիսի խուզարկու բաժնի կառավարիչ Գագիէվը այդ մասին իրազեկ արեց Ռուսաստանի բոլոր խուզարկու ոստիկանութիւններին։ Վերջին հանգամանքի շնորհիւ Օդեսսայում գտնվեց յափշտակված գոհարներից մինը, որ երկու անյայտ անձեր՝ տղամարդ և կին, անուանեալ Զախար Աքսանեան և Եւգէնի, ծախել էին Բորիս Մինցի խանութին 2500 րուբլով։ Յիշեալ Աքսանեանները վաճառելուց յետոյ մեկնել էին Օդեսսայից։

Երբ Թիֆլիսի խուզարկու բաժնում Գուրգէնովին և սրա կնոջը՝ Թերէզա Օսիպօվնային՝ ցոյց տուին գողերի լուսանկարները, նրանք մի լուսանկարի վրա, որ պատկանում է Երևանի նահ. Էջմիածնի գաւ. Օշական գիւղացի Փափար Մանուկեան Բաղոյեանցին, ճանաչեցին իրանց նախկին սպասուհուն։ Վերոյիշեալ Փափարը կալանաւորվեց իր հայրենիքում և բերվեց Թիֆլիս։ Թերէզա Օսիպօվնան վկայեց, որ նա իր սպասուհին է, որ ներկայացրել էր Մարիա Պլօտնիկօվայի անուան անցաթուղթ։ Քննիչի կարգադրութեամբ յիշեալ Փափար անունով կինը բանտարկվեց։

Սեպտեմբերի 27-ին Թերէզա Գուրգէնովան Դվօրցովայա փողոցով անցնելիս պատահմամբ հանդիպեց իր գոհարեղէնները յափշտակող Մարիա Պլօտնիկօվային և այն տղամարդուն, որ Օդեսսայում յայտնի էր Զախար Աքսանեանց անունով, և խնդրեց ոստիկաններին կալանաւորել երկուսին էլ։ Խուզարկու ոստիկանութեանը նրանք յայտնեցին, որ կինը Օզուրգէթի բնակիչ Եւգենի Դեմուրովան է, իսկ տղամարդը նրա ամուսին Նիկօն է, ըստ որում երկուսն էլ զարմանալի նմանութիւն ունեն ներկայ գործի առիթով կալանաւորված Փափար Բաղոյեանին։ Պարզվեց, որ ձերբակալվածները ոչ թէ Դեմուրովներ են, այլ իսկապէս բոլոր իրաւունքներից զրկված Մօգիլեվի բնակիչ Վարվառէ Միխ. Զախարովսկայա և Բաթումի բնակիչ Ստեփան Գասպ. Մուրադեանց, որոնք յատկապէս գողութիւններով են պարապում՝ տների մէջ սպասաւորութեան մտնելով։ Հէնց այս երկուսն էլ յափշտակել են Գուրգէնովների 10,000 րուբլու գոհարները և Օզուրգէթում ձեռք բերելով կեղծ անցաթղթեր Զախար Աքսանեանցի և Եւգենի անուններով, գնացել են Բաթում, գրաւ են դրել մի իրը 200 րուբլով և մեկնել Օդեսսա և այստեղ Մինցին վաճառել են մի գոհարը 2500 րուբլով։ Ապա երկու գողերը անցել են Մայկոպ, յետոյ եկել են Քիշինեվ, ուր լրագիրներից տեղեկանալով, որ Աքսանեանց անունով ոստիկանութիւնը նրանց որոնում է, նրանք ձեռք են բերել նորից կեղծ վկայականներ Վէրա Լեբէդևայի և Ցաբէթ Հաջօյի անուններ տակ։ Քիշինեվից նրանք շրջել են Ռիգա, Վարշավա, Պետերբուրգ և այլն և այս սեպտեմբերի 20-ին կրկին վերադարձել են Թիֆլիս, ուր բնակարան են վարձել Անդրէևսկայա փողոցում, ապրելով Դեմուրով կեղծ անուան տակ։

Խուզարկութիւնը ձերբակալված Զախարովսկայայ և Ստեփան Մուրադեանի տանը երևան հանեց բոլոր յիշված կեղծ փաստաթղթերը և լոմբարդի 17 թղթեր։ Զախարովսկայան և Մուրադեանը, որ արդէն դատապարտված են ուրիշ յանցանքների համար, խոստովանեցին իրանց յանցանքը լիովին և այժմ յանձնված են 2-րդ քաղաքամասի քննիչին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդական Տան Թատրոնում

Հոկտեմբերի 1-ին Ժողովրդական Տան Երաժշտական Ընկերութիւնը բացեց սէզօնը ի յիշատակ 1812 թ. Հայրենական պատերազմի հետևեալ ծրագրով.

1) Չայկովսկիի 1812 թ. հանդիսաւոր ուվէրտիւրա, որ կատարեց սիմֆօնիական օրկէստրը բեմի վրա, երաժշտական դպրոցի դասատու Վ. Սեմիգալօվի ղեկավարութեամբ։

2) Աղասեան, Դուէլ և Ինաէվ ներկայացրին Շումանի «Երկու գրենադէր» ռոմանսը։

3) Երգեր ի յիշատակ Հայրենական պատերազմի։

4) Ներկայացվեց «Жизнь за Царя» օպերայի 1-ին գործողութիւնը, որի մէջ հանդէս եկան տ. տ. Գուսակ, Միխայլօվա և պ. պ. Աղասեան և Հօֆման։

Բոլոր դերակատարները արժանացան երկար ծափահարութեան։ Օրկէստրը ղեկավարում էր դիրիժօր Պալիէվ։

Երաժշտական Ընկերութեանը ցանկանում ենք լիակատար աջողութիւն առաջիկայ գործունէութեան մէջ։ Ե.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1) Ազգերու պատմութիւն, Ա. և Բ. հատոր, բարձրագոյն դասընթացք. պրոֆ. Յ. Յակոբեանի. Կ. Պոլիս, 1911 թ.։ 2) Հին ազգերի պատմութիւն, Բ. Խան-Ազատի, Թիֆլիս, 1912 թ.։

Վերոյիշեալ երկու դասագրքերն էլ կազմված են յատկապէս միջնակարգ դպրոցականների կամ առհասարակ պատմութեամբ հետաքրքրվողների համար, մէկը, թիւրքահայ, միւսը՝ ռուսահայ բարբառով։ Երկուսն էլ տալիս են հին ազգերի պատմութիւնը, սկսում են Եգիպտոսից ու վերջացնում— Խան-Ազատը՝ հռօմէական կայսրութեան անկումով, իսկ Յակոբեանը՝ նախամիջնադարով։

Պատմութիւն գրողներից կամ պատմութեան դասագիրք կազմողներից նախ և առաջ պահանջվում է ունենալ պատմական ամփոփ, ներդաշնակ աշխարհահայեացք. նրանք պէտք է պարզած լինեն այն խոշոր հարցերը, թէ ինչ է պատմութիւնը, ինչ է պատմական անցքը կամ երևոյթը։ Կուտակված նիւթերի հասարակ շարահիւսութիւնը՝ պատմութիւն չէ. գիտական պատմութիւնը պատմաբանից պահանջում է երևոյթի պատճառակցական բացատրութիւնը, լուսաբանութիւնը. նա պէտք է պարզած լինի, թէ ո՛րն է մարդկային սօցիալական կեանքի առաջխաղացման, բարգացման դրդիչը, ազդակը, ո՛րտեղ է բարդ յեղաշրջումների, հասարակական շարժումների, հակադիր տարրերի պայքարի աղբիւրը, ո՛րն է այն „կենտրոնական ոյժը, որ ընդունակ է հիմնովին յեղաշրջել մարդկային հասարակութեան ողջ տնտեսակարգը և վերջինիս վրա կառուցանել նրա բովանդակ սօցիալական կեանքը։ Միմիայն այս հարցերին լիակատար պատասխան տուող պատմութիւնը համարվում է գիտական։

Սակայն որքան էլ գիտութիւնը սօցիօլօգիայի և տնտեսագիտութեան գաւառում կատարած իր նորագոյն հետազօտութիւններով անդառնալի կերպով ապացուցած լինի, որ պատմական կեանքի յեղաշրջումների մէջ անհատական կամքը կամ հերոսութիւնը ոչ մի ակտիվ դեր չեն խաղում, այնուամենայնիւ փաստ է, որ պատմութեան դասագրքերի մեծ մասի մէջ այժմ էլ տիրապետում են զանազան արքաների, զօրապետների, հովւապետների և այլն պետերի կենսագրութիւններ ու յաճախ նրանց ինտիմ կեանքի նկարագրութիւններ, որոնք այս կամ այն պատմական յեղաշրջման հետ և ոչ մի առնչութիւն չունեն։ Այո, նմանօրինակ դասագրքերը վխտում են գրական շուկայում և դպրոցներում, սակայն նրանք շատ հեռու են գիտական համարվելուց։ Նոյնիսկ մեր պատմական անցեալի մասին շատ են եղել գրողներ, սակայն գիտական պատմութիւն մեզանում տակաւին ոչ ոք չէ գրել։

Ի՞նչպէս են բնորոշում պատմութեան էութիւնը պրոֆ. Յակոբեան և Խան-Ազատ. ինչ տեսակէտի վրա են կանգնած՝ պատմական գոնէ խոշոր անցքերի, դասակարգային պայքարների բարդ ու կնճռոտ հանգոյցները լուսաբանելիս։

«Լոկ դէպքերու և անուններու ժամանակագրութիւնը, լոկ զինուորական պատմութիւնը այլ ևս դադրած է պատմութեան հիմքը կազմելէ»,—ասում Յակոբեան իր առաջաբանում։ Եւ Յակոբեան անհրաժեշտ է գտնում ունենալ մի «հիմնական տեսակէտ», աւելի ճիշդ ասած՝ պատմահայեցողութիւն, պատմական աշխարհահայեացք. նրա տեսակէտը այն է, որ պատմական «երևոյթներու հիմնական ազդակը մարդկային ընկերութեան դարաւոր տնտեսական պայքարն է։ Մարդուն ճիգը իր ապրուստը (անշուշտ բառի լայն առումով։ Ս.) ձեռք բերելու համար ստեղծած է ու կազմաւորած այն բոլոր պայմանները, որոնց մէջ ընկերութիւնը կապրի այսօր»։

Սա մի տեսակէտ է, որ ո՛չ մի ուղղումն, ո՛չ մի տատանումն չէ ընդունում։ Եթէ երևոյթների գլխաւոր ազդակը գտնված է, միւս «ազդակները» պէտք է լինեն երկրորդական։ Սակայն Յակոբեան այդ կէտում յիշում է «մտայնութեան» մասին, տալով նրան առաջաբանում երկրորդական նշանակութիւն, իսկ ամբողջ դասագրքում՝ այդ «մտայնութիւնն» է, որ գերակշռող դեր է կատարում։ Նոյն երևոյթը նկատվում է նաև Խան-Ազատի գրքում։ Պատմական ոչ մի յեղաշրջումն չէ լուսաբանված այնպէս, ինչպէս պահանջում է այն «հիմնական ազդակի» սկզբունքը, որի վրա կանգնած են վերոյիշեալ երկու հեղինակները։ Որոշ տեսակէտ ընդունելը բաւական չէ, հարկաւոր է նրա սիստեմատիկ գործադրութիւնը։

Խօսելով հին Յունաստանի և արևելեան պետութիւնների մասին առ հասարակ, Յակոբեան գտնում է, որ վերջիններիս մէջ բռնապետութիւնը աւելի բացարձակ էր, քան Յունաստանում, ուր ժողովուրդը աւելի ազատ է եղել։ Եթէ «ժողովուրդ» բառով այս պարագայում պիտի հասկանալ սոսկ բնիկ յոյներին, ապա պատմական սխալը պիտի համարել այստեղ ակներև. ապա ինչ ժողովուրդ էր ստրուկների այն ահագին զանգուածը, որ տնքում էր յոյն արիստոկրատիայի ճիրաններում։ Միթէ այս դէպքում յոյները պակաս բռնապետներ էին, քան արևելեան միւս պետութիւնները։ Այս երևոյթը չէ կարելի մոռանալ պատմութիւն գրելիս, քանի որ ստրկութիւնը Յունաստանում անհրաժեշտ խնամատուններից մէկն էր համարվում. նոյն իսկ Պլատոն և Արիստոտել փիլիսոփաները ստրկութիւնը ընդունում էին որպէս հիմք յոյն «ժողովրդի» տնտեսական բարեկեցութեան։

«Եւրոպական և ասիական քաղաքակրթութեանց զանազանութիւնն առաջ է եկած իրենց աշխարհագրական դիրքերու տարբերութենէն»—ամփոփում է Յակոբեանը։

Ուրեմն այս դէպքում, ըստ Յակոբեանի, ժողովրդի տնտեսական-հասարակական կեանքի տարբերութիւնը առաջ է եկել նրա աշխարհագրական միջավայրի տարբերութիւնից. դուրս է գալիս, ուրեմն, որ երևոյթի

[illegible]

տօկրատիայի համաձայն շահերն են եղել և ոչ կրօնը: Բայց երբ սրվել են երկու կողմերի շահերի հակասութիւնները, այն ժամանակ ոչ միայն ընդհանուր կրօնը, այլ և արտաքին թշնամուց սպառնացող վտանգն անգամ չէ սթափեցրել կռւող կողմերին: Խան-Ազատի նմանօրինակ ամփոփումները հետևանք են այն «մտայնութիւն» գաղափարի, որը մեծ դեր է խաղում Ցակոբեանի գրքում: Վերջինիս կարծիքով էլ, յոյն ցեղերի իրար հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու միջոցները Հոմերոսի բանաստեղծութիւններն էին (եր. 121, 122):

Սուրխաթեան

(Վերջը միւս անգամ)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հաղբատ, 17 սեպտեմբերի

«Մշակի» № 187-ում տպված էր «Ճանապարհորդական նկատողութիւններ Հաղբատի վանքի մասին» վերնագրով մի յօդուած «Ճանապարհորդ» ստորագրութեամբ: Այդ յօդուածում ի միջի այլոց շօշափվում է նաև իմ անունս: Ուստի պատիւս վերականգնելու համար ստիպված եմ գրել հետևեալը.

Յօդուածագրի ասելով՝ տեղիս վանահայրերը միշտ լաց են եղել, որ սոված մեռնում են, և միևնոյն ժամանակ դուրսը իրանց սերտ բարեկամների համար տներ շինում, զուգում-զարդարում և ազգականներին լիացնում և մօտ 1000 ր. եկամուտը ջուր անում ու նստում, խաչքարերը և գերեզմանաքարերը ծախում և կամ բարեկամների շինութիւնների վրա գործածում...

Իմ նախորդներին արդարացնել չեմ կարող, սակայն չը գիտեմ՝ վերոյիշեալ կէտում կործանիչ վանականի անվայել արարքը ինձ էլ է վերաբերվում թէ ոչ. եթէ այո, խնդրում եմ յօդուածագրին ցոյց տալ, թէ ո՞ր բարեկամիս համար և ո՞րտեղ եմ տուն շինել և ո՞ր բարեկամիս տան վրա գործադրել յիշեալ քարերը, ո՞ւմ եմ զուգել-զարդարել, յիշեալ քարերը ո՞ւմ եմ ծախել:

Պէտք է ասեմ, որ իմ վանահայրութիւնը Հաղբատի վանքում այնքան էլ երկար ժամանակ չէ, երկու տարի է, և վանքի ընդհանուր եկամուտը այս երկու տարվայ մէջ ոչ թէ 1000 ր. է հասել, ինչպէս ասում է յօդուածագիրը, այլ 400—500-ի՝ բացառութեամբ այս տարվայ, երբ հայի բերքը լաւ էր եղել, այն էլ կապալով տրված է Արամայիս Երզնկեանին, որ եթէ կապալով էլ տրրված չը լինէր, դարձեալ չէր հասնի 1000 ր., այլ հազիւ 600—700 ր.: Ասածս ստուգելու համար կարելի է տեղեկանալ վանքի կալուածների կառավարիչ Տէր-Աւետիքեանից և իմանալ Հաղբատի հաշուեկշիռը, որ տարեկան մուտք հաշված է 450 ր., իսկ ես այս տարի մինչև այսօր ստացել եմ մուտք 330 ր. և չը գիտեմ 100 ր. էլ կը ստանամ թէ ոչ:

Ճանապարհորդը գրում է. եթէ տարեկան մի տասը քանդված քար իրանց տեղը դնել տան, ժամանակով ամբողջ վանքը նորոգած կը լինի: Կարծիք չը կայ, որ այդ այդպէս կը լինէր, սակայն սա էլ կայ, որ առանց փողի դժուար թէ մի քար անգամ տեղը դրվի: Գուցէ ասվի, թէ վանքը եկամուտ ունի 450 ր., բայց այդչափ եկամուտով պահվում են համարեա երկու ծառայ վանքի համար և ապրում է վանահայրը: Իսկ Էջմիածնի թեմում վանահայրերը միմիայն իրանց ծախսի համար ստանում են 600 ր., բացի ծառաների վարձը:

Ինքս համոզված լինելով, որ եթէ տարէնը տասը քար տեղը դնել տայինք՝ ժամանակին վանքը նորոգված կը լինէր, այդ իսկ նպատակով մի քանի անգամ դիմել եմ հայ բարերարներին, բայց ցաւ ի սիրտ ստացել եմ մերժում: Եւ ահա մօտ ժամանակներս մտադիր եմ վերջին փորձն անել, դիմել ուր կարելի է, և եթէ դարձեալ աջակցութիւն չը ստանամ, բարւոք կը համարեմ հեռանալ այս վանքից (եթէ ի հարկէ հոգևոր կառավարութիւնը բարեհաճէ), որպէսզի իմ աչքի առաջ չը քանդվեն մեզ համար այսքան նշանաւոր բեկորները:

Ճանապարհորդը գրում է. «Մտնելով վանքը խիստ կեղտոտ դրութեան մէջ գտայ, այն է՝ բակի ճանապարհները կոտրներով լիքը և փթիրներով»: Պէտք է ասել, որ վանքը իր պարսպից դուրս չունի այնպիսի մի տեղ, ուր կարելի լինի կանգնեցնել ուխտաւորների և ճանապարհորդների ձիերն ու էշերը, ուստի ոչ թէ միայն իմ օրով, այլ տասնեակ տարիներից ի վեր վանքի բակը ծառայելիս է եղել ուխտաւորների և ճանապարհորդների ձիերի և էշերի կանգնելու և արածելու տեղ:

Սակայն միշտ, ուխտաւորները գնալուց յետոյ, ձիերի կեղտոտութիւնները մաքրվել են: Ինչ վերաբերում է վանքի ներքին մաքրութեանը, պիտի ասած, որ հոգ է տարվում և միշտ աւլվում է: Հաղբատի վանքի քարէ յատակը մաքուր չէ թւացել յօդուածագիր Ճանապարհորդին: Ճիշդ է, յատակի քարերը միմեանցից մէկ-մէկ թզաչափ հեռու են, բայց մենք դրանում մեղաւոր չենք: Գուցէ այդ է պատճառը, որ տաճարի յատակը մաքուր չէ երևացել: Ինչ վերաբերում է եկեղեցու ներսի թափթփածութիւններին, դա միանգամայն սխալ է: Մայիսի վերջերին եկեղեցու միջի փտող բոլոր զգեստը ու միւս բաները եկեղեցուց դուրս եմ հանել, որովհետև գարնան անձրևների սաստիկ կաթելուց բոլորովին ջուր էին դարձել յիշեալ իրեղէնները և փտում էին. և մինչև օգոստոսի 10-ը եկեղեցին դատարկ էր: Հէնց այդ էր պատճառը, որ Ճանապարհորդը եկեղեցում թափթփված ոչինչ չէր կարող տեսնել:

Ճանապարհորդը գրում է. «Կեղտոտութեան լաւ պատկեր է ներկայացնում և հին քարաշէն ուսումնարանը, որը Ջաքարիա վրդ. Լալայեանը ձէթ քաշելու արհեստանոց է դարձրել»:

Այն, որ ձիթահանք է դարձված, ոչ թէ ուսումնարան է—և ես չեմ դարձրել ձիթահանք—այլ ինչպէս ցոյց է տալիս պապերից թողներին մնացած աւանդութիւնը, եղել է վանքի սեղանատունը: Գոնէ այդպէս է ցոյց տալիս Սարգիս եպիսկ. Ջալալեանի ճանապարհորդական առաջին գրքի՝ Հաղբատի վանքին վերաբերեալ մասը, ուր ասված է. «Ի վեր քան զխորանն է քարաշէն գեղեցիկ սեղանատուն, որոյ երկայնութիւն է 42 կանգուն և լայնութիւն 13, զոր ձիթահանք անուանեն»: Մեզանից դարեր առաջ՝ այդ սեղանատունը դարձնում են ձիթահանք: Դրան ապացոյց ծառայում են ներկայիս գործածութեան մէջ գտնվող կալանելու, կալ և ճնշիչ երեք մեծ քարերը, որոնք յիշեալ շինութեան մէջ մնացել էին. այն ժամանակներից յետոյ, ինչպէս կարելի է ենթադրել, ձէթի բոյսերի պակասելու պատճառով ձիթահանքը դադարել է գործելուց երկար տարիներ. 80 տարեկան ծերունիներն անգամ իրանց մանկութեան օրերին չեն տեսել ձիթահանքը աշխատելիս: Ձիթահանքը չաշխատելուց յետոյ՝ վանահայրերը դարձրել էին նրա շինութիւնը դարմանատուն և խոտանոց: Եւ ես, ընդ առաջ գնալով գիւղացիների խնդրին, որոնք մեծ չարչարանքներ և մեծ վնասներ էին կրում կտաւհատը տանելով ուրիշ գիւղեր ձէթ հանելու նպատակով, գիւղացիների մասնաւոր օգնութեամբ նորոգել եմ նախկին ձիթահանքը, և այս անելով՝ կարծում եմ որ գիւղացիներին և վանքին օգուտ եմ տուել և ոչ վնաս: Ուզունլարցի (Օձուն) ձիթահանքերի տէրերը շատ աշխատեցին, որ չը նորոգեմ, բայց չը լսեցի ձիթահանքի տէրերին, որոնց թւում կար և իմ շատ մօտիկ ազգականներից մէկը. ինձ համար՝ ժողովրդի և վանքի շահերը աւելի բարձր էին:

Գալով այն հարցին, թէ երբ ես ուսումնարաններից մէկը գոմ եմ դարձրել, հարկ եմ համարում ասել, որ վանքի պարսպի մէջ ուսումնարանի շինութիւն չը կայ: Այն, որին ճանապարհորդը ուսումնարան անունն է տալիս, շինված է վանքի ուխտաւորների և ճանապարհորդների համար իբրև հիւրանոց. այդ շինութիւնը երբեմն ծառայել է ուսումնարանի տեղ, ինչպէս վերջերս. սակայն միշտ էլ, երբ աշակերտները չեն սովորելիս եղել—մինչև անգամ շաբաթ օրը կէսօրից մինչև երկուշաբթի օրը—ուխտաւորները տեղաւորվում էին՝ բացի այս տարվանից՝ յիշեալ տեղը:

Ճանապարհորդի ոչ թէ միայն ակնարկած տեղը չեմ ձի կապել, այլ մինչև անգամ քանդված սենեակներից ոչ մէկում ձի չեմ կապել տուել: Բացի այն, որ այս կարճ ժամանակամիջոցում նորոգել եմ ձիթահանքը, երկու մատուռները—գիւղի մէջ Ձիգրաշէնը և վանքից հեռու գտնվող «անպատը»—և վանքի տաճարի սրահի երկու կողմից մուտք ունեցող դռներն եմ շինել տուել և կախել, մինչ առաջ՝ այդ մուտքերը բաց լինելով՝ անասունների և երեխանց որպէս աղբանոց էին ծառայում այդ երկու մատուռը:

Այժմ փակված լինելով՝ այդ վայրերը ազատվել են անմաքրութիւնից:

Ճանապարհորդը իր յօդուածը վերջացնում է հետևեալ խօսքերով. «Թող չը նեղանան պատուելի վանահայրերը, որ մենք նրանց տգեղ արարքները լոյս աշխարհ ենք հանում յատկապէս իրանց ուղղելու նպատակով»:

Մենք բոլորովին չենք նեղանայ, եթէ մարդիկ իսկապէս խօսէին ճշմարտութիւն և ոչ թէ սխալ ու անհիմն գրութիւններով հասարակութեանը թիւր գաղափար տային:

Զաք. վարդ. Լալայեան

—

Օրդուբաթ, 26 սեպտեմբերի

Օրդուբաթի հայոց դաւն բաժակը կատարելապէս լցվեց. լուսաւորութեան մինիստրի նոր կարգադրութիւնով՝ քաղաքային-տարրական դպրոցումը տեղական լեզուն ու կրօնը պիտի աւանդվի այն դէպքում միայն, եթէ նրա աշակերտների թիւը հաւասար լինի ընդհանուր ուսանողների թւի կիսին. քանի որ Օրդուբաթի քաղաքային ուսումնարանի ուսանողների շատ բաժինը (մօտ 150 հոգի) թուրքեր են, իսկ հայեր կան միայն 20 հոգի, ուրեմն հայերը զրկվում են մայրենի լեզուի և կրօնի դասեր լսելուց. այստեղ միտքս եկաւ թուրքի մի առած, որը շատ է յարմարվում մեզ. «Ազ վար իդի աջաղան, բիր դա դուշտի փաջաղան» (քիչ էր գանից եկողը, մէկն էլ երդիկից ընկաւ):

Այժմ ընկել ենք անելանելի դրութեան մէջ. քանի-քանի անգամ դիմեցինք լրագիրներով, մասնաւոր և պաշտօնական գրութիւններով և անձնապէս դիմումներով օգնել մեզ, մեր դպրոցը պահպանելու նպաստ տալ, լսեցին ամենքը. յոյսներս հանդամէջցի հարուստների վրա էին, անձամբ դիմեցինք, բայց նպաստը հասաւ Օրդուբաթի քաղ. դպրոցին, որովհետև որոշեալ տարիներից յետոյ ոսկէ շքանշան պիտի ստանան, պատուաւոր քաղաքացու տիտղոսի պիտի արժանանան, իբրև պատուաւոր հոգաբարձուներ. իսկ մենք ինչ պիտի տայինք նրանց. ի հարկէ ոչինչ... Մինչև անգամ մատենում նուէր ստորագրվողներ եղան, չը նայելով որ չնչին գումար էր, այն էլ չը գանձվեց. իսկ թէ ինչին վերագրենք այս, մութ է մեզ համար. եթէ մեր անձնականութիւնն է մեղաւոր, որ ընդհանուրի հակակրութեանն է արժանացել, եթէ հանդամէջցի հարուստը կամ օրդուբաթցի բացակայ ունևորը խուսափում է մեզ հետ հասարակական գործում մասնակցել, չը գիտեմ... այդ իրանց գործն է. եթէ ես եմ մեղաւորը, ինձ դէմ են լարված, շատ շնորհակալ կը լինեմ, որ ինձ հեռացնեն, ինձ անուանարկեն, ինձ սպանեն, բայց ոչ գործը... Ինչո՞վ են մեղաւոր անմեղ հայ գաւառակները, մեր ողորմելի քաղաքի ապագայ նոր սերունդը, որ զուրկ են մնում մայրենի լեզու և կրօն սովորելուց:

Փաստերով, պաշտօնական յուցմունքներով յայտնի է, որ օրդուբաթցի հայը իր նիւթական ոյժով չէ կարող դպրոց պահել. մեր ձեռքի տակ եղած եկամուտը Գանձակի ուխտատեղուց, Մ. Ազամեանի նուիրած պարտէզից և աշակերտութիւնների թոշակադրամից հազիւ գոյանայ տարէնը 180 ռ., իսկ բաց է մնում աւելի քան 220—320 ր., որ պէտք կարողանանք միդասեան դպրոց ունենալ՝ ամենահամեստ բիւջէով:

Մի ուրիշ խնդիր:

Չորս տարի առաջ օրդուբաթցիքս Հանդամէջ գիւղի հայերի հետ միասին հրաւիրեցինք քահանայ, այն պայմանով, որ տարեկան նրան լրացնենք 600 ր. հետևեալ հաշւով. Օրդուբաթի քաղաքային դպրոցում հայոց լեզուի և կրօնի դասերից վարձ 150 (թէև վերջին տարիներս 300 ր. աւել էր ստանում), Հանդամէջի հարուստներից տարեկան 200 ր., Հանդամէջի հասարակութիւնից ծիսակատարութիւնների համար հասոյթ 100 ր. և Օրդուբաթի հայերից հասոյթ 150 ր.:

Յունվարից մեր քահանան զրկվելու է քաղաքային դպրոցի ռոճիկից. Օրդուբաթի և Հանդամէջի հասոյթները այլ ևս նախահաշւում նշանակված գումարը չեն կարող լրացնել, իսկ քահանային ապրուստ է պէտք. որտեղից պէտք է դուրս գայ այդ, չը գիտենք. եթէ քահանան կամենայ հեռանալ մեզանից, իրաւունք ունի. դէմը առնելու միակ միջոցն է ապահովացնել նրա ապագայ տարիների ապրուստը:

Մի ելք աւելորդ չը լինի առաջարկել. քանի որ գանձարանը առաջիկայ յունվարից նրան ռոճիկ չէ տալու, լաւ կը լինի որ նա անձնուրաբար, առանց ռոճիկի, շարունակի դասատուութիւնը հէնց այն սկզբունքով, որ հայ լեզուի և կրօնի դասերը չը դադարեն (գուցէ այդ նոր կարգադրութիւնը երբեւէ փոխվի). հաւանական եմ համարում, որ հայ հարուստները կամ ազգային հիմնարկութիւնները քահանայի այս քաջագործութիւնը տեսնեն ու կրկնապատիկ չափով վարձատրեն. գործի սիրահարը և սկզբունքի տէր մարդը այսպէս միայն պէտք է վարվի. սրանով թէ իր բարոյական պարտքը կատարելով նըպաստած կը լինի մեր երեխաների ազգային լեզուի և կրօնի կրթութեանը, և թէ մեզ չի ստիպի գոնէ դուռ ընկնել նոր քահանայ հրաւիրելու համար:

Օրդուբաթի հայոց եկեղեցու երէցփոխ՝

Գալուստ Գրիգորեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ «Daily Chronicle»-ի ասելով ֆրանսիական և ռուսական դեսպանները ընդհանուր յայտարարութիւն արին Բ. Դրան, թէ պատերազմի առաջը դեռ կարելի է առնել, եթէ Թիւրքիան լիակատար աւտոնոմիա տայ Մակեդոնիային:

✦ Թիւրքիան պատերազմի դաշտում կենտրոնացնում է ընդամէնը 450,000 զինուոր: Գլխաւոր հրամանատարներն են Մահմուդ-Շէվքէթ-փաշա, Նազըմ-փաշա, Աբդուլլա-փաշա, Ալի-Ռիզա փաշա.

✦ Ռուսաստանը ամենակտրուկ կերպով պահանջեց Բ. Դրնից ազատ թողնել Դարդանէլի մուտքը չէզոք պետութիւնների նաւերի համար: Բ. Դուռը տեսնելով նոյնպէս Անգլիայի խիստ պահանջը, զիջեց Ռուսաստանի և Անգլիայի պահանջին և կարգադրեց չը փակել Դարդանէլը:

✦ Աւստրիական տեղեկութիւնները յայտարարում են, թէ Կ. Պոլսում քրիստոնեաներին դեռ ոչ մի վտանգ չէ սպառնում:

✦ Կ. Պոլսից արդէն մեկնել են բուլղարական, սերբիական և յունաց դեսպանները:

✦ Բուլղարիան և Սերբիան մերժեցին Ռուսաստանի և Աւստրիայի եւրոպական պետութիւնների կողմից արած առաջարկութիւնը: Հետևապէս Բուլղարիան և Սերբիան ևս պաշտօնական պատերազմ են յայտարարում Թիւրքիային:

✦ Ռումինիան հակառակ վերջին տեղեկութիւնների եռանդով պատրաստվում է պատերազմի:

✦ Դաշնակից պետութիւնների զօրքերի մէջ գտնվում են շատ ռուս օդագնացներ:

✦ Հայոց պատրիարքը խնդրեց Թիւրքայ մեծ վէզիրից զինուորական ծառայութեան չը կոչել քրիստոնեաներին կամ յամենայն դէպս յետաձգել նրանց կոչելը իրանց գործերը կարգաւորելու համար:

✦ Սերբիան յանձնարարեց Կ. Պոլսի իր դեսպանին պատերազմ յայտնել Թիւրքիային:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

1 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Վերադարձաւ հողային բարեկարգութեան գլխաւոր կառավարիչ Կրիվօշէինը:

ՄՈՍԿՎԱ: Կլինիկայում վախճանվեց նախկին պրօֆ. և Իւրիեվի համալսարանի ռեկտոր Պասսէկը:

ՄԵԼԲՈՒՐՆ: Տասմանիա կղզում արծաթէ հանքերում հրդեհ ծագեց: Զոհվեցին 6 մարդ. 99 բանուորների վիճակը յայտնի չէ:

Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շպարի մի քանի տեսակները ուղղակի փչացնում են երեսի գոյնը և կաշին՝ դարձնելով վերջինիս դիւրաբեկ և պատռուածքներով լի, միաժամանակ շատ վատ ազդեցութիւն թողնելով առողջութեան վրա:

Հետևաբար, շպար գնելուց մի քանի կոպէկ խնայողութիւն անելը միանգամայն անտեղի է:

Հարկաւոր է գործադրել սոսկ միայն № 4711 ճարպային շպարը՝ ուշադրութիւն դարձնելով գնելու ժամանակ այն բանի վրա, որ տրվի ձեզ իսկական «№ 4711 ՃԱՐՊԱՑԻՆ ՇՊԱՐԸ», որը թէ միանգամայն անվնասակար է և թէ երեսին տալիս է թարմ երիտասարդութեան տեսք: Արկղիկի գինը 30 կոպէկ է:

(M. 309206/309233) 3—1

ԲԱԳՈՒ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ Հ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

(Մօլօկանեան այգու դիմաց, Գօգոլեվսկայա փ. № 6)

Նոր աշակերտների ընդունելութիւնը օգոստոսի 27-ից:
Ուսման սկիզբը սեպտեմբ. 3-ից: Խնդիրները ընդունվում են ամեն օր՝ առ. ժ. 9—1-ը և երեկ. ժ. 5—6-ը:
Ուսումնարանի դասընթացքն անցնելու հետ միաժամանակ երեխաները պատրաստվում են գիմնազիա, ռէալական և առևտրական դպրոցներ մտնելու համար:

(շ. ե.) 737. 3—1

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ

Ինժեներ Ի. Ս. Պօնդօյեվի

Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.: Տելէֆօն № 10—93.

ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ

ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, ըէֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած: ԱՍՖԱԼՏ սըզըռնեան: ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ: Շինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.: Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում: Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ:

(չ.ու.կ) 617. 50—18

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ

Առևտրական Գիտութիւնների Կուրսերում

Նոր մեթօդով սովորեցվում են

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ, ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ և ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ

ազատ կարդալ, գրել և խօսել կարճ ժամանակվայ ընթացքում տեսական և գործնական պարապմունքների միջոցով, հանրամատչելի վճարով: Կազմակերպվում են հասակաւորներից երեկոյեան խմբեր: Ձրապաղական Դասընթացքներ արտասահման գնալ ցանկացողների համար: Մանրամասն տեղեկութիւնները և ընդունելութիւնները կուրսերի գրասենեակում—ամեն օր ժամը 10—12-ը և 4—7-ը: Միխայլովսկի պր. № 24—4.

(ա.օ.) 643. 0—24

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐՍՐՍԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒՂԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մաշկի, վեներական վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.:
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՒՄՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Մ. Լ. ՌԵՆԻԳԵՐ-ԱՐԵՇԵՎԱ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.:
Ջ. Ա. ԹԱՌՈՒՄԵԱՆ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. քննութիւն արեան, մէզի և այլն:
Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—92

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների: Էլեկտրաբուժութիւն:
Ընդունե- (12½—2 ժ. ցերեկվայ:
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան:
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.
Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչի փողոցի): Տէլէֆօն № 1175.

(ա.օ.) 377. 100—18

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ“ ՖՕՆԴԻ

հետևեալ գրքերը՝

1) «ՄՇԱԿ ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ» գ. 1 ր.
2) «ՄՇԱԿԻ» ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կազմեց Լ. Դանիէլեան » — 50 կ.
3) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
4) ԿԱՑԷՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Աւ. Ատաջեկեանի » — 50 կ.
5) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յոբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալբոմ) . . . » 1 ր.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից միմի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում:

(4) 10—4

Յ. Դաղբաշեանի

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐՔԸ, յարմարեցրած հայ ուսումնարանների կեանքին և ծրագրին, Ա. տարի՝ գինը 25 կոպ., Բ. տարի՝ գինը 40 կոպ.:

ՌՈՒՍ-ՀԱՅ լիակատար բառարան, գինը 8 րուբ.:

ՀԱՅ-ՌՈՒՍ լիակատար բառարան, գինը 6 րուբ.:

Գումարով գնողներին զեղչ:

Բաժանորդագրութիւն Ռուս-Հայ առձեռն բառարանի 2 ր. 50 կ.:

Հանրագիտական բառարանի՝ 8 ր.:

Դիմել՝ А. Дагбашяну. Въ Тифлисъ. Головинскій пр. 12.

(չ. ու. կ.) 717. 9—6